Om den

medicinske Skole i Salerno

i Middelalderen.

Af

Dr. A. L. Faye.

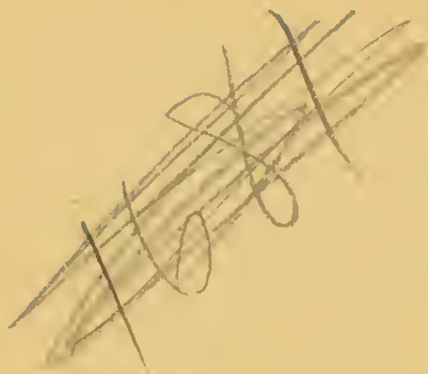
(Separataftryk af N. Mag. f. Læger, No. 6—7 [illegible])

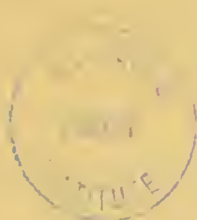
Kristiania.

Det Steenske Bogtrykkeri.

1892.

(2)

Om den medicinske Skole i Salerno i Middelalderen.

Af

Dr. A. L. Faye.

I.

Skolens Tilblivelse og Opblomstring.

Staden Salerno var sandsynligvis oprindelig en gammel græsk Koloni, der var anlagt ved en Bugt af Middelhavet, nogle Mile søndenfor Neapel. Staden nævnes hyppigen af de antike Forfattere og var — ligesom hele Landskabet rundt om — allerede i Oldtiden bekjendt for sit sunde og velgjørende Klima[1]). Salerno

Horats omtaler saaledes Egnen som et vel kjendt og godt Klimatsted[2]).

---

[1]) Se Anton. Mazza: Historiarum Epitome de rebus Salernitanis. Neapel 1681 ... Magnæ multæ variæque sunt Salernitanæ civitatis laudes a Cicerone, Livio, Strabone, Plinio.. — Med Hensyn til Stadens Oprindelse gaar forøvrig Mazza langt tilbage i Tiden, lige til Noah's Dage: Noe bis in Italiam profectus est, in qua triginta tres annos permansit. . . Probabiliter opinor Salernum a Sale Noe pronepote extructum ac amplificatum fuisse.

[2]) Epistol. I; 15.

Luften roses som ren og fri for skadelige Uddunstninger[1]. Egnen laa godt beskyttet og var i Oldtiden et almindeligt Opholdssted for Svindsottige, som paa forskjellige Steder der gjennemgik Melkekure.

Efter Romerrigets Fald kom Staden under de følgende mange vexlende Begivenheder under forskjellige Herskere[2], indtil den endelig blev indlemmet i Robert Guiskard's normanniske Rige i Aaret 1075.

Omkring Aaret 500 havde Staden faaet sin egen Biskop og blev 974 endog Sædet for en Erkebiskopstol[2]. I en meget tidlig Periode var Salerno ligeledes blevet et høit anseet Valfartssted paa Grund af sine mange undergjørende Relikvier[3], der fandtes i de talrige Kirker og Klostere, især Benediktinerstiftelser o. a. Staden blev efterhaanden ogsaa usædvanlig rig paa milde Pleieanstalter, hvoraf de ældste allerede skal skrive sig fra den første Halvdel af 9. Aarh. Senerehen grundlagdes den ene velgjørende Stiftelse efter den anden: for gamle og fattige Personer, for hjælpeløse Børn, for bodfærdige Kvinder osv., ved Siden af at der blev bygget mange Sygehuse. De fleste Geistlige, selv af de høiere Grader, udmærkede sig ogsaa ved gode medicinske Kundskaber.

Den medicinske Skole.

Naar den medicinske Skole begyndte sin Virksomhed, er ganske ukjendt. Fra omkring Midten af 9. Aarh. af var den sandsynligvis i fuld Gang; og allerede i 10. Aarh.

---

[1] ... purus nec stagni nec paludis halitu perturbatus.. Mazza. Overensstemmende med Fordringerne hos Galen: De sanitate tuenda lib. I; cap. XI. . . . de aqua et aëre comparanda. G. opera. Venetiis 1625.

[2] Mazza l. c., p. 80 fg. Smlgn.: Chronicon Salernitanum. Pertz's Monument. V. Scriptor. 3., p. 467 fg.

[3] Her opbevaredes som den største Helligdom Legemet af Evangelisten Mathæus, der var Stadens Skytspatron og bl. m. a. mægtigen bistod den i en Kamp under et Anfald paa Salerno af Archipiraten Ariadenus Barbarossa 1544. — Mazza l. c. p. 58. I Salerno blev den store Pave Gregor 7. begravet 1085.

vidste man i Salerno selv intet sikkert at berette om Skolens Grundlæggelse[1]).

Den normanniske Kirkehistoriker Ordericus Vitalis[2]) († ca. 1142) taler fra Aaret 1059 om:

. . . urbs Psalernitana, ubi maximæ medicorum scholæ ab antiquo habentur. . . .

Skolen, der utvivlsomt lige fra den første Begyndelse af var af verdslig Oprindelse[3]), udgik rimeligvis fra Stadens gamle Lægekollegium, idet nogle af dettes Medlemmer optraadte som Lærere i Medicin under Navnet Magistri.

Efter et ældgammelt Sagn[4]) blev Skolen grundlagt af fire lægekyndige Mestre, en Rabbi, en Græker, en Latiner og en Araber, hvilke hver skulde have undervist paa sit Maal. Dette faar nu staa ved sit Værd; men under alle Omstændigheder peger Fortællingen hen paa Skolens høie Alder og alsidige tolerante Virken.

Ikke usandsynlig kan ialfald jødiske Læger have været i Virksomhed her — ligesom i Montpellier — lige fra Begyndelsen af.

Allerede tidlig omtales nemlig Læger i Salerno, hvis Navne synes at tilkjendegive israëlitisk Herkomst, saaledes en Josep medicus i 9. Aarh. I Begyndelsen af 11. Aarh. nævnes udtrykkelig Judas, Medicus hebræus[5]).

Meget tidlig kom de salernitanske Læger i stort Ry for sin Dygtighed. Salerno blev derfor ogsaa et medicinsk Valfartssted, hvor Syge af alle Stænder — geistlige og

---

[1]) Hæser: Geschichte d. Med. I; 646 fg. 3. Aufl.

Smlgn. Daremberg: Histoire des Sciences médicales 1870, I; 259 fg.

Samme: La Médecine: Histoire et Doctrines. 2 Édit. Paris 1865.

[2]) Ecclesiastica historia. Pars II. lib. III; p. 260. Patrologia Latina. Ed. Migne. 188.

[3]) Var altsaa ikke, som ogsaa antaget, udgaaet fra det store Benediktinerkloster paa Monte Cassino!

[4]) Mazza l. c. p. 129.

[5]) Salvatore de Renzi: Collectio Salernitana. Neapel 1853—1856. T. 3; 325—326.

verdslige — strømmede hen for at søge Hjælp og Lægedom, ligesom Lægerne derfra blev kaldte til andre Steder.

I Begyndelsen af 10. Aarh. omtales en salernitansk Livlæge[1]) ved Karl den Enfoldiges Hof i Paris (898—929), hvor han blev særlig begunstiget af Dronningen, medens Kongen mere holdt paa en geistlig Mand, Deroldus, *in arte medicina peritissimus*. Imellem Medbeilerne kom det til offentlig Væddestrid, hvori Salernitaneren tilsidst bukkede under. Han havde vel ingenium naturæ; men da han var nulla literarum scientia præditus, kunde han ikke følge med Præsten og maatte skamfuld tie, da denne tilsidst begyndte at tale om: «differentias dinamidiarum in pharmaceutica, cirurgia et butanica». Af Hævn gjorde Salernitaneren et Forsøg paa at forgifte Deroldus, hvilket imidlertid mislykkedes. Til Gjengjæld fik Deroldus ham virkelig indgivet en Gift, som frembragte Koldbrand i hans ene Fod, saa den maatte sættes af. . . a cirurgis miserabiliter absciditur.

Ovenpaa alt dette blev Deroldus Biskop!

I Aaret 1166 blev den lægekyndige Erkebiskop Romualdus Guarna[2]) († 1181) kaldt til en Slægtning af Kong Wilhelm af Sicilien, der led af Dysenteri. Erkebiskopen formaaede dog intet i dette Tilfælde, og Patienten døde Aaret efter. Senere blev G. Livlæge hos Pave Alexander 3. (1159—1181).

I Begyndelsen af 13. Aarh. opnaaede en salernitansk Læge Bernhardus Guindazius endog den store Ære at blive kaldt til den latinske Keiser Robert de Courtenay (1219—1228) i Byzants[3]).

Tilreisende Syge.

Iblandt de mange mere fremstaaende og bekjendte Mænd, der som nævnt fra den tidlige Middelalder af reiste hid for at søge Lægebod, kan nævnes:

Den franske Biskop Adalberus af Verduns, der kom til Salerno i 984[4]) for at søge Raad imod en almen Legemssvækkelse, men forgjæves.

---

[1]) Richerus (11. Aarh.) histor. lib. II. Pertz's Monument. V. Script. 3., p. 600 fg.

[2]) G., der angivelig var af den normanniske Kongefamilies Slægt, lod opføre en Katedralkirke i Salerno og smykkede den med Søiler og Monumenter fra et gammelt hedensk Tempel i det nærliggende Pæstum.

[3]) Renzi: l. c. I; 297, 337.

[4]) Gesta Episcoporum Virdunens. Pertz Monument. VI. Scriptor. 4, p. 47.

. . . valde infirmus, tantamque corporis sui passus est in becillitatem, ut . . . Salerniam causa salutis exposceret. . . . Qui cum ibi moraretur, et a medicis curari non posset, ... mortuus est.

En engelsk Fyrste Robert, antagelig en Son af Wilhelm Erobreren [1]), kom hid for at faa helbredet et gammelt Saar i den ene Arm efter et Pileskud, der havde rammet ham paa det første Korstog.

Af en lignende Grund reiste ligeledes den vældige Kriger Bohemund af Tarent († 1111): ad medicos Psalerniæ, quorum fama per orbem admodum divulgata est excellentia medicinalis peritiæ [2]).

Til Salerno drog ogsaa den høit anseede Desiderius, Abbed i det store Benediktinerkloster paa Monte Cassino — fra 1066 Pave under Navn Viktor 3. — paa Grund af en stærk Legemssvækkelse, han havde paadraget sig ved overdreven Faste og Nattevaagen.

Til Salerno lader Digteren Hartmann von der Aue († imellem 1207 og 1220) en spedalsk Ridder — «der arme Heinrich» — vandre for at søge Raad [3]). Da han heller ikke her kunde finde nogen Hjælp hos Lægerne, var hans Elskede, som havde fulgt med, beredt til at ofre ham sit Hjerteblod at drikke, hvilket efter gammel Tro var et ufeilbarligt Middel [4]). Ridderen blev imidlertid frelst ved et Under.

Fra en lidt senere Tid har man en rosende, men kun ganske kort Omtale af Salerno og Montpellier af Englænderen

---

[1]) Roberts Person ikke ganske sikkert bestemt! Smlgn. en historisk Artikel af Dr. Tweedy: Lancet, 30. Marts 1889. Efter nogle Beretninger skal Wilhelm Erobreren selv have været i Salerno.

[2]) Order. Vital. l. c. lib. 7; p. 524.

[3]) Smlgn. G. Schwab: Buch der schönsten Geschichten u. Sagen. 1 Th. Stuttgart 1836.

[4]) Efter Plinius (26, 5) brugte Kongerne i Ægypten, hvor Spedalskheden var opstaaet — Ægypti peculiare hoc malum — at bade sig i Menneskeblod, naar de selv blev angrebne af denne Sygdom.

Troen paa Menneskeblodets lægende og foryngende Kraft har paa forskjellig Maade holdt sig nedigjennem Tiderne. — Ligeledes megen Overtro ved at spise Fostres eller nyfødte Børns Hjerter! (Smlgn. Dr. L. Faye: «Oplysninger og Skikke vedrørende Svangerskab og Fødsel hos de gamle Nordboere». N. Mag. f. Lægev., Oktbr. 1885).

Alexander Neckham fra 1157, Medlem af det teologiske Fakultet i Paris: Quid de Salerno et Montepessulano loquar, in quibus diligens medicorum solertia, utilitati publicæ deserviens, toti mundo remedium contra corporum incommoditates contulit[1] . . .

I et tysk Digt fra den sidste Halvdel af 12. Aarh.[2]) siger en Mand, der havde været i Salerno for at studere Medicin, men havde maattet vende tilbage igjen fattig og elendig, at: did kom Alverdens Syge, og høit stod Skolens Lærdom, men inderlig forhadt for ham var dog det svigefulde Folk der.

Laudibus eternum nullus negat esse Salernum,
Illuc pro morbis totus circumfluit orbis.
Nec debet sperni, fateor, doctrina Salerni,
Quamvis exosa michi sit gens illa dolosa;
Quid sum passus ibi nequit ex toto modo scribi.

— — — — —

Dum sapiens fieri cupio medicusque videri
Incipiens factus sum mendicare coactus. . .
Mendicorum socius, non medicorum.

Stiftelsen af et Universitet.

Medicinen vedblev stadig at være det vigtigste Lærefag i Salerno, — civitas *Hippocratica*, som Stadens Hæderstitel var. I en noget senere Periode fremstod der imidlertid ogsaa Lærere i Retskyndighed og Filosofi, medens der vistnok aldrig blev foredraget Teologi her. I Virkeligheden havde der saaledes ganske af sig selv udviklet sig en fri Høiskole, — et *Studium generale*, som det i den første Tid hed, — indtil dette fik sin offentlige Stadfæstelse ved Dekreter af Keiser Fredrik 2. og hans Søn Konrad. Ganske fuldt ud blev dog ikke Universitetsordningen gjennemført. Teologi blev,

---

[1]) De naturis rerum. Rer. Brit. med. æv. scriptor. P. 311.

[2]) «Carmen Archipoëtæ VI de itinere Salernitano»; forfattet i Köln i Aarene 1162—1165. Gjengivet hos J. Grimm: Gedichte auf Friedrich I, den Staufer. Kleinere Schriften III. Berlin 1866, p. 64.

som nævnt, ikke foredraget, ligesaalidt som den juridiske Doktorgrad nogensinde blev uddelt her.

. . . Ibi (in Salerno) est antiquissimum studium in medicina. . . Similiter ex inveterata consuetudine jura docentur. — Et in medicina possunt doctorari: non autem doctorari possunt in jure civili et canonico[1]) . . .

I lange Tider synes Udøvelsen af Lægekunsten at have været ganske fri i Salerno. Heri indtraadte der imidlertid i Aaret 1140 en gjennemgribende Forandring, idet Normannerkongen Roger 2. i en Medicinallovgivning af dette Aar[2]) bestemte, at Retten til at kunne praktícere skulde være afhængig af en Bedømmelse af visse bestemte Myndigheder, ligesom han straffede Kvaksalveri med Fængselstraf eller Bøder, forat ikke hans Undersaatter skulde udsættes for Fare ved Lægernes Ukyndighed. Selve Undervisningen omhandles derimod ikke. — Lægekunstens Studium og Udøvelse.

. . . De probabili experientia medicorum: Quisquis amodo mederi voluerit, officialibus nostris et judicibus se presentet eorum discutiendum judicio; quod si sua temeritate præsumpserit, carceri constringatur, bonis suis omnibus publicatis. Hoc enim prospectum est, ne in regno nostro subjecti periclitentur ex imperitia medicorum[3]).

Langt mere udførlige og nøiagtige Bestemmelser i alle Retninger udkom omkring hundrede Aar senere, nemlig af Keiser Fredrik 2., antagelig i Aaret 1241, «ihukommende», heder det, «al den uoprettelige Skade, der kan foraarsages af Lægernes Udygtighed». Ifølge disse Forordninger skulde de tilgaaende Læger først for sin almindelige Uddannelses Skyld

---

[1]) Udtalelser af Krønikeskriveren Johannes Anton de Nigris i 15. Aarh. — Mazza l. c. p. 130.

[2]) Den første i sit Slags i Middelalderen! Her gaves der Bestemmelser angaaende Lægernes Rettigheder og Pligter, om den offentlige Sundhedspleie o. a.

[3]) Fr. Lindenbrog: Cod. legum antiquar. Francof. 1613, p. 807. Ligeledes optaget i: Histor. Diplomat. Frideric. IIdi. Ed. Huillard — Bréholles. Paris 1854, T. 4/1; p. 149, — Tit. 64.

studere *Logik* i tre Aar, — quia nunquam sciri potest scientia medicinæ, nisi de logica aliquid presciatur [1]).

Efter Afslutningen heraf begyndte man paa Studiet af Medicinen selv og Kirurgien, «som er en Del af denne». Studietiden var fastsat til fem Aar, hvorefter de Studerende havde at underkaste sig en Prøve af Lærerkollegiet i Salerno i Nærværelse af Keiseren selv eller hans Stedfortræder.

. . . attendentes igitur grave dispendium et irrecuperabile damnum, quod posset contingere ex imperitia medicorum, jubemus in posterum nullum medici titulum pretendentem audere practicare aliter vel mederi, nisi Salerni primitus in conventu publico magistrorum judicio comprobatus . . . . ad presentiam nostram, vel nobis regno absentibus, ad illius presentiam, qui vice nostra in regno remanserit [2]). . .

Indtil 12. Aarh. var det væsentlig kun de klassiske, græske Forfattere, — særlig Hippokrat og Galen, — der blev læste, senerehen derimod mere og mere de arabiske. Der blev ei blot holdt teoretiske Foredrag af Skolens Lærere, men disse har aabenbart ogsaa i nogen Udstrækning givet de Studerende klinisk Sygeundervisning [3]).

Studiet af Anatomi og Kirurgi begyndte gjerne først i det fjerde Aar. I Kirurgien dannede kun Læren om Aareladning den væsentligste Del for de tilgaaende Læger.

Ved Siden af de rent medicinske Fag blev der ogsaa givet Undervisning i Botanik baade ved teoretiske Foredrag

---

[1]) Histor. Diplom. Frider. secund. T. 4/1; lib. III; tit. 46, p. 235.

Det er at antage, at disse Forordninger skriver sig fra 1240—1241, da man har en Udtalelse fra Oktober 1241 af Ricardus de Sancto Germano saalydende: «Inquisitio fit in Sancto Germano de medicis, qui mederi ausi sunt, et in tota Abbatia, nisi de licentia imperialis curiæ et per eam fuerint approbati. . . Muratori. T. 7. p. 1048.

[2]) Diplom. Frider. II. l. c. 4/1 p. 150; tit. 45.

[3]) Tildels fandt dette ogsaa Sted hos Araberne! —

I en Galen-Codex fra 15. Aarh. findes flere Initialminiatyrer, der peger hen paa klinisk Undervisning.

I Italien kom denne Sag dog først ret i Gang i 16. Aarh.

og ved Undersøgelse af vilde og dyrkede Planter[1]. I dette Øiemed anlagdes en botanisk Have i Salerno af Lægen Matthæus Sylvaticus († 1342) fra omkring Begyndelsen af 14. Aarh.[2]. Til denne indførte han bl. a. Frøsorter fra Grækenland.

Retten til frit at praktisere fik Kandidaten dog ikke lige efter Prøvens Afholdelse, men først naar han havde arbeidet et helt Aar under Opsigt af en ældre Læge.

. . . nec tamen post completum quinquennium practicabit, nisi per annum integrum cum consilio experti medici practicetur[3].

Efter Afslutningen af dette Prøveaar fik han fuld «licentia practicandi» — idet han afgav sit edelige Løfte paa at ville udøve sin Kunst ærligen til *Keiserens Hæder og til deres Gavn, der trængte til den.*

I det offentlige Diplom, der tilstilledes den tilgaaende Læge, hed det:

Notum facimus fidelitate vestræ, quod fidelis noster X ad curiam nostram accedens, examinatus, inventus fidelis et de genere fidelium ortus et sufficiens ad artem medicinæ exercendam, extitit per nostram curíam approbatus. Propter quod de ipsius prudentia et legalitate confisi, recepto ab eo in curia nostra fidelitatis sacramento et de arte ipsa fideliter exercenda juxta consuetudinem juramento, dedimus ei licentiam exercendi artem medicinæ in partibus ipsis: ut amodo artem ipsam ad honorem et fidelitatem nostram et salutem eorum, qui indigent, fideliter ibi debeat exercere[4]. . .

---

[1] Mange af de større Klostre havde længe dyrket Lægeplanter i sine Haver. Walafridus Strabus († 849), Abbed i det store Kloster Reichenau nær Constanz, opregner saaledes i et hexametrisk Digt 23 Lægeplanter, som blev dyrkede der, hvoriblandt: Salvia, Ruta, Abrotanum, Cucurbita, Absinthium, Foeniculum, Cerefolium, Papaver, Mentha, Apium, Betonica, Raphanus etc. Ernst H. F. Meyer: Geschichte der Botanik. 3 B. p. 424 fg. Königsberg 1856.

[2] I Aaret 1333 fik Magister Gualterus i Venedig anvist en offentlig Plads af Senatet: pro faciendo hortum pro herbis necessariis artis suæ. Meyer l. c. 4. B.; p. 177, 255.

[3] Dipl. Frid. 4/1; p. 236.

[4] Petrus de Vineis (Fredrik 2.s Kantsler † 1249): Epistol. lib. VI; Epist. 24: de licentia exercendi artem medicinæ. Amberg 1609. Ogsaa gjengivet i Diplom. Frid. II. 4/1; p. 150, — Anm. 2.

Lægerne blev forpligtede til at tilse sine Syge mindst to Gange om Dagen, og om det forlangtes en Gang om Natten. For hvert daglige Lægebesøg inden Stadens Grænser skulde velstaaende Folk betale ham en halv Tarren[1]), for hvert Besøg udenfor Byen efter Omstændighederne tre til fire Tarrener. Fattige Personer skulde Lægen give Raad for intet.

Iste medicus visitabit egrotos suos ad minus bis in die, et ad requisitionen infirmi semel in nocte: a quo non recipiet per diem, si pro eo non egrediatur civitatem vel castrum, ultra dimidium tarrenum auri. Ab infirmo autem, quem extra civitatem visitat, non recipiet per diem ultra tres tarrenos cum expensis infirmi, vel ultra quatuor tarrenos cum expensis suis[2]).

Kirurgerne. De tilgaaende *Kirurger* skulde — ifølge de samme Forordninger af 1241 — studere et Aar og særlig lægge Vind paa Studiet af *Anatomien, som alene kunde gjøre dem skikkede til Udøvelse af sit Fag.*

. . . nullus chirurgus ad practicam admittitur, nisi testimoniales litteras offerat magistrorum in medicinali facultate legentium, quod per annum saltim in ea medicine parte studuerit, que chirurgie instruit facultatem, et presertim anatomiam humanorum corporum in scholis didicerit et sit in ea parte medicine perfectus, sine qua nec incisiones salubriter fieri poterunt, nec facte curari[2]) . . .

Lærervirksomheden. De faste medicinske Lærere — Magistri — blev til en Tid ansatte af Staden Salerno og kun for fire Aar af Gangen. Senere blev de derimod udnævnte af Staten. Deres Løn bestod i Begyndelsen sandsynligvis kun af, hvad deres Tilhørere betalte dem for Undervisning. Senere modtog de en bestemt Aflønning af det Offentlige, der beløb sig for enkeltes Vedkommende til 12 Uncer Guld aarlig, — foruden Skattefrihed, Benyttelse af visse Grundstykker, Huse o. a.[3]).

Hos de Renzi er gjengivet en Fortegnelse over 340 Lærere fra Aaret 848 til 1810[4]).

---

[1]) En Guldtarren angivelig 20 Gran i Vægt.

[2]) Dipl. Frider. II l. c. 4/1; p. 236.

[3]) Collect. Salernitan. I; 366 fg.

[4]) R. l. c. III; 325 fg.

Akademiske Grader.

Forøvrig stod Lærervirksomheden senerehen aaben for enhver der havde opnaaet den akademiske Værdighed af *Doctor*, en akademisk Grad[1]), der dog først kommer bestemt frem i 13. Aarh.[2]).

Forholdsvis tidlig — senest ialfald ved en Forordning af Karl af Anjou fra 1276[2]) — blev det i Salerno bestemt, at man for at kunne blive Doctor først maatte tage to ringere Grader. Den første af disse var: *Baccalaureatet*[3]), hvor Prøven væsentlig skulde godtgjøre Kandidatens almindelige Kundskaber i Medicin, — med særligt Hensyn til Diætetiken. De vigtigste Forfattere skulde de tilpligtes at læse to Gange, de mindre vigtige kun en Gang.

Baccalaurei skulde gaa de ansatte Lærere tilhaande, hjælpe Skolarerne i deres Studier og selv flittig give sig af med Disputationsøvelser[4]). Ret til at praktisere paa egen Haand havde de derimod ikke. Tilladelse hertil kunde man først opnaa ved at tage *Licentiatgraden*. Efter fornyede Prøver blev man tilsidst promoveret til Doktor.

Doktoranden maatte være ægtefødt, have ført sædelig Vandel, være mindst 26 Aar gammel og hverken have nogen større ydre Legemsfeil eller være afskrækkende hæslig, *for at ikke svangre Kvinder i Tilfælde skulde forse sig paa ham.*

---

[1]) Oprindelsen til denne Titel har man villet henføre til den romerske Keisertid, da Lærerne i de saakaldte artes liberales kaldtes *Doctores*. — En lærd Munk fra St. Gallen i 9. Aarh. blev kaldt Doktor.

I Ravenna og Bologna omtales i 11. Aarh. flere Personer som «legis doctores». Savigny: Gesch. d. römisch. Rechts im Mittelalt. 2. Ausg. 4. Th. P. 6 fg. — Titelen «Professor» kom først langt senere i Brug.

[2]) Renzi l. c. 1; 361 fg. — Smlgn. Daremberg: «La Médecine». Paris 1865.

[3]) Ordets Oprindelse er omtvistet. maaske rimeligst af «bacca Laurei»! Ogsaa udledet af «baculum» en Stok, som man skal have overleveret dem, der havde bestaaet Prøven, som et Tegn paa deres Værdighed. —

Smlgn. Puschmann: Gesch. d. med. Unterrichts. (Leipzig 1889) P. 219.

[4]) Medicinske Disputationsøvelser var allerede i Brug paa Nestorianernes Skoler og Sygehuse i Dschondisapor og gik fra dem over til Araberne.

Promotionen foregik under megen Høitidelighed og i en tidligere Tid almindeligvis i Katedralkirken i Salerno.

Efter Afholdelse af en stor Messe maatte Doktoranden for Fakultetets Formand — *Prioren*, som denne hed, — give sit edelige Løfte paa: aldrig at føre nogen falsk Lære, efter Evne at bistaa de Fattige, stedse at formane de Syge til at skrifte o. m. a. Derefter blev en Doktor's Insignier — en lukket og en aaben Bog, en gylden Ring og en Laurbærkrands — overrakt ham med et Kys og en Velsignelse[1]; og fra nu havde han Ret til at udøve Lægevirksomhed over den hele Kristenhed.

Temmelig tidlig blev der forøvrig flere Steder gjort Indsigelse imod udenvidere at optage Doctorer fra andre Universiteter i deres egne medicinske Fakulteter, væsentlig for ikke at miste Indtægterne ved de fastsatte Promotionstaxter. Sagen blev derfor gjerne ordnet saaledes, at den fremmede Doktor for en Forms Skyld maatte underkaste sig en Prøve og betale det sædvanlige.

I Bologna vilde Lægerne saaledes i 1298 ei anerkjende en af deres Byesborn som Doktor, fordi han havde promoveret i Salerno og endnu ikke var 30 Aar(!) gammel. Vedkommende mente imidlertid selvbevidst, at hans Kundskaber fuldstændig opveiede hans Mangel paa Leveaar[2]).

Der indsneg sig dog i det hele snart forskjellige Misbrug ved det hele Universitetsliv; og særlig blev der ført gjentagne Klager over, at saamange uberettigede og udygtige Personer optraadte som Lærere.

Umodne Drenge, som snarere skulde tiltrænge Ferlen, træder op og foredrager Hippokrat's Lærdomme, — siger Ægidius af Corbeil harmfuld fra omkring Aar 1200.

[1]) Disse Ceremonier — ligesom den hele Ordning ved Høiskolen i Salerno — blev efterlignede ved alle senere Universiteter og holdt sig i det væsentlige temmelig uforandrede lige til den sidste Tid. — Smlgn. Prof. F. C. Faye. En Erindring fra gamle Dage. Vidar 1889.

[2]) Meiners: Geschichte der hohen Schulen, Göttingen 1803, B. II, pag. 267.

O nimis a ritu veterum, si dicere fas est,
A recto quoque iudicio censura Salerni
Devia, cum tolerat. . . .
Impubes pueros Hippocratica tradere jura
Atque Machaonicas sancire et fundere leges,
Doctrina, quibus esset opus ferulæque flagello,
Et pendere magis vetuli doctoris ab ore,
Quam sibi non dignas cathedræ præsumere laudes [1]).

Idet den gamle Lærerbetegnelse Magister fra denne Tid af træder mere tilbage i Medicinen, begyndte man efterhaanden at skjelne imellem 1) *Doctores et magistri legentes s. regentes* ɔ: de egentlige Lærere, — Fakultetet med sin Formand, — der holdt de bestemte Foredrag og ledede Disputationsøvelserne, og 2) *Doctores non legentes* ɔ: de der ei udøvede Lærervirksomhed [2]).

Tiltaleord for Lægerne.

De almindelige Læger, hvis Navne forøvrig viser, at de gjerne tilhørte anseede Familier, kaldtes: Dominus, — Donnolo eller Ser [3]). Flere af Kollegiets Forstandere kan man se har været gifte, hvilket jo bedst viser Skolens verdslige Karakter. Ikke destomindre kan naturligvis ogsaa geistlige Personer have optraadt som Lærere i Medicin [4]).

Kvindelige Læger.

Iblandt Salernos Læger nævnes mærkelig nok hyppig ligeledes flere Kvinder, der hyppig var Lægers Hustruer eller Dotre. Alle salernitanske Kvinder stod overhovedet taget i et vist Ry for sine mange gode Husraad [5]). Mange

---

[1]) De laudibus et virtutib. compos. medicam. Lib. 3; v. 564—572.

[2]) Smlgn. Renzi l. c. I; 361 fg.

[3]) I en Gravhvælving findes endnu følgende Indskrift bevaret: Hic jacet corpus nobilis et egregij viri, Domini Angeli Caputscropha (!) de Salerno, medicinae doctoris, miles ac Inclyti (berømte) regis Ladislai Physici, qui obiit sub ann. D. 1407. Mazza, hos hvem der findes mange lignende Indskrifter, Pag. 73 etc.

[4]) Ved de lige fra Begyndelsen af rent geistlige Universiteter var Coelibat for Lærerne det almindeligste. Endnu i 16. Aarh. herskede der i det protestantiske Tübingen Paabud for de medicinske Lærere om at være ugifte.

[5]) Renzi l. c. I; 160.

Kvinder drev fuldstændig Lægepraxis og det ikke blot i Kvindesygdomme, men i alle Grene af Medicinen. Ikke mindst befattede de sig med Sygdomme i de mandlige Kjønsorganer[1]).

Flere af disse kvindelige Læger optraadte ogsaa som Forfatterinder, saaledes Abella i 11. Aarh, der forfattede et lidet Skrift: «De natura seminis humani».

Fordomsfri, som et endnu uopnaaet Ideal for vore moderne Doktorinder! (Baas.)

Endnu berømtere var den omtrent samtidige *Trotula*, hvorom nedenfor.

Ogsaa langt senerehen nævnes der anseede kvindelige Læger i Salerno, saaledes i Begyndelsen af 15. Aarh. den ligesaa skjønne som lærde Constanza Calenda[2]), Datter af en anseet Læge, der var bleven ophøiet i adelig Stand af Dronning Johanna I. (1343—1381).

Hun blev gift med en af Salerno's fornemste Mænd, vedblev at praktisere, men optraadte ikke som Forfatterinde.

Endvidere i det samme Aarh. en Mercuriadis, der beskjæftigede sig baade med Kirurgi og indre Medicin, og Rebecca Guarna[2]) af den førnævnte erkebiskopelige Slægt.

Tilstrømning af Studerende.

Salerno var i lange Tider det eneste Sted i det kristne Vesten, hvor der gaves Anledning til at faa offentlig medicinsk Uddannelse[3]). Tidlig begyndte der derfor en stor Til-

---

[1]) Tidsperioden var «rauh», siger Hæser, ligesaalidt som Italienerne, hverken da eller nutildags, har de germanske Kvinders kydske Undseelse og Opfatning!

[2]) Mazza l. c., p. 128 fg. Smlgn. Daremb. l. c.

I *Bologna* opnaaede i 18. Aarh. en Anna Morandi, f. 1716, gift med en Læge Manzolini, af hvem hun lærte Anatomi, en stor Kunstfærdighed i at udføre anatomiske Præparater. Hun gjorde de første Voxpræparater, hvoraf flere fremstillede obstetriciske Emner. Tilsidst udnævntes hun til Lærer i Anatomi ved Universitetet, hvor hun døde 1774, efter at have afslaaet flere Kaldelser andetstedshen, saaledes til London og St. Petersburg.

[3]) Den medicinske Skole i Montpellier tog vistnok først sin Begyndelse i 11. Aarh.

I Paris blev der fra Slutningen af 12. Aarh. givet offentlig Undervisning i Medicin.

strømning did, ei blot som nævnt af Syge, men ogsaa af Studerende fra alle Lande. Skolens Lærdomme blev ved disse siden spredt rundt om og ikke mindre ved de mange Skrifter, som fra Salerno udbredtes overalt.

Iblandt de Studerende udhæves det særlig, at der fandtes mange *Jøder* i Salerno, der i den sidste Halvdel af 11. Aarh. endog skal have været flest i Tallet. Jøderne.

Nil mirum, si illustriores viri studiosi undique Salernum confluebant, ex gente præsertim Hebräa [1]).

Eget nok nævner imidlertid ikke den bekjendte spansk-jødiske Reisende Benjamin af Tudela [2]), der besøgte Salerno — schola medicorum Edomæorum (illustris) — i Begyndelsen af 1160-Aarene, at der fandtes nogen jødisk Læge blandt de 600 Israëliter, som han siger fandtes i Staden. I det hele omtaler han kun at have truffet en jødisk Læge i hele Italien, nemlig i Amalfi.

Jøderne var det i Regelen forment at tage de akademiske Grader. I en tidligere mere tolerant Tid skjænkede det medicinske Fakultet dem dog Doktorværdigheden med Forbigaaelse af de kirkelige Hoitideligheder. Senere ophørte dette imidlertid fuldstændig. —

II.

Skolens Tilbagegang.

Salernitanerskolen udmærkede sig, som ovenfor nævnt, ved sin trofaste Vedhængen ved den gamle græske, erfaringsmæssige Lægekunst [3]), forsaavidt den var kjendt. Efterhaanden forandredes imidlertid dette Forhold paa Grund af en stedse stærkere og stærkere Paavirkning af den opblomstrende arabiske Medicin. De store arabiske Forfattere udmærkede sig ved Arabismens Indtrængen.

[1]) Mazza l. c. p. 127.
[2]) Itinerarium Benjaminis. Leyden 1633, p. 26.
[3]) Smlgn. Hæser l. c.

megen Nøiagtighed, Klarhed og Orden i Fremstillingen og havde i Virkeligheden ogsaa for mange af de gamle græske Værkers Vedkommende et langt mere indgaaende Kjendskab til dem, end det kristne Vesten dengang besad.

Allerede i 11. Aarh. begyndte den arabiske Literatur at blive kjendt i Vesten gjennem Oversættelser; og lidt efter lidt trængte fra nu af arabisk Medicin — og til en vis Grad arabisk Kultur i det hele[1]) — overalt seirrig frem.

Til sin Ære stred Salerno længe imod, men fra 13. Aarh. var Arabernes Seir utvivlsom ogsaa her. Med Tilintetgjørelsen af det gamle faste Grundlag var det imidlertid, som om Skolens Livsnerve var overskaaret. Salerno havde ligesom overlevet sig selv og gik fra nu af stadig nedover. Mere og mere blev nemlig Skolen trængt tilbage og stillet i Skyggen af de nyere og i mange Retninger heldigere beliggende Universiteter i Montpellier, Padua, Neapel o. a. Fremfor alt var Grundlæggelsen af en Høiskole paa det sidstnævnte, nærliggende Sted i Aaret 1224 til ubodelig Skade[2]), om end Fredrik 2. samtidig ligeledes gav Høiskolen i Salerno en noget fastere Ordning.

---

[1]) Intet Under, at Araberne, der tilførte det kristne Vesten saamange nye og frugtbringende Elementer, ogsaa for lange Tider og i mange Retninger maatte blive de aandelige Ledere!

Man tænke paa Arabernes Kundskaber i Fysik, Kemi, Astronomi, Matematik, deres saa let brugelige Talsystem osv.! — Den *arabisk-aristoteliske Filosofi* optoges overalt og smeltede fuldstændig sammen med den middelalderske Scholastik.

De normanniske Fyrster paa Sicilien begunstigede efter deres Erobring af Øen i den sidste Halvdel af 11. Aarh. i hoi Grad alt arabisk Væsen, noget deres Efterfølgere, Hohenstauferne, særlig Fredrik 2., trolig fulgte dem i. Over Sicilien, der i det hele blev et mægtigt Formidlingssted mellem muhamedanske og kristne Elementer, trængte bl. a. Spidsbuen, som Maurerne havde taget med fra Ægypten, ind i den middelalderske Arkitektur.

[2]) Universitetet i Neapel blev efter kort Tids Forløb nedlagt, men gjenoprettet af Kong Manfred († 1266).

I 14. Aarh. var Salerno saa afblomstret, at Digteren Petrarca († 1374), — der forøvrig var Lægernes Uven, — kaldte dens Ry en Saga blot:

. . . fuisse Salerni medicinæ fontem fama est, sed nihil est quod non senio exarescat (hentørres af Alderdom[1]). . .

I denne Udtalelse tør der dog paa den Tid have været nogen Overdrivelse. Men under alle Omstændigheder kom Høiskolen dog aldrig mere til at spille nogen Rolle af Betydning i Medicinens Udvikling. Den vedblev alligevel at bestaa og fristede en mere eller mindre kummerlig Tilværelse nedigjennem Tiderne, ligesom Salerno i det hele beholdt sine gamle Privilegier.

Endnu fra Aaret 1789 nævnes det, at mange her tog Doktorgraden i Medicin[2]).

Ved et Dekret af 30te November 1811 ophævede endelig Napoleon det ældgamle, ærværdige Universitet, men oprettede dog i Salerno et saakaldet medicinsk Lyceum med et Collegium medicum.

Efter Bourbonnernes Tilbagekomst søgte man vistnok at faa Universitetet gjenoprettet; men dette førte imidlertid ikke til noget og blev aldeles opgivet i 1817.

I Aaret 1849 besøgte den førnævnte medicinske Historiker Daremberg Stedet, men fandt det sorgelig øde og forladt. Intet Spor af en Tradition var at finde, siger han, ingen Mindesmærker, neppe en Sten var tilbage af den gamle Herlighed! Ja, end ikke en ordentlig Udgave af det gamle berømte Regimen Salernitanum fandtes hos Stadens eneste Læge, som dog for sit personlige Vedkommende ikke var ganske uden Kjendskab til den store Fortid.

En Reisende[3]) fra Slutningen af 1880-Aarene udtaler sig ogsaa med Vemod om, hvorledes Traditionen var gaaet saa

[1]) Gjengivet hos Hæser, uden nærmere Angivelse.

[2]) Math. Politi: Regimen Salernitanum. Salerni 1789. Hæser l. c.

[3]) Reisebeskrivelse af L. Salomon. Skilling-Magazinet 30te Marts 1889.

ganske tabt i Salerno. Den eneste Læge, han traf paa, var en Kvaksalver, der tog imod sine Patienter siddende i en forgyldt Reisevogn med Kranier, Dodningeben, Fioler, Glas osv. omkring sig.

III.
Salernitanske Forfattere.

Gariopontus. Iblandt de ældste Forfattere, som begyndte at sprede nogen Glans over Salernitanerskolen, maa nævnes: Gariopontus, sandsynligvis en Longobarder af Fødsel, der levede i forste Halvdel af 11. Aarh. og var død ialfald før 1059[1]). Hans Skrifter, deriblandt et storre, *Passionarius* kaldet, et Slags Haandbog i praktisk Lægekunst, og en *Tractatus de febribus*, vidner vel om Lærdom, men bestaar dog væsentlig kun af Uddrag af gamle Forfattere, som Cælius Aurelianus, tildels ogsaa af Hippokrat og Galen, men især af Theodorus Priscianus[2]).

Paa en meget eiendommelig Maade finder der saaledes her en Sammensmeltning Sted af gammel-græske og metodiske Læresætninger.

. . . dicam quid mihi Gariopontus senex, vir videlicet honestissimus, et apprime litteris eruditus medicus retulit. . . Udtalelser fra ca. 1050 af Biskop Petrus Damianus († 1072)[3]).

Alphanus. En lidt senere Samtidig var Alphanus, f. ca. 1020 af en fornem Familie, lige berømt som lærd Læge og Musiker, især paa Sangens Omraade. Hans medicinske Forfatterskab er imidlertid temmelig ubetydeligt. I 1056 aflagde

---

1) Renzi l. c. 1; 137 fg. I den biografiske Fremstilling følges væsentlig Renzi og A. Hirsch's Aerzte-Lexikon.

2) Levede i Rom i 4. Aarh. som Archiater ved Keiser Gratians Hof!

3) Renzi l. c. 1; 138. Smlgn. Dr. Tweedy l. c.

han Munkeløftet paa Monte Cassino hos Abbed Desiderius, med hvem han var bleven bekjendt under dennes Ophold i Salerno. Blev kort efter selv Abbed i Salerno og endelig i 1058 Erkebiskop sammesteds, hvor han døde 1086[1]).

I 11. Aarh. levede ligeledes de to anseede Læger Copho, den ældre og den yngre, uvist om i noget Slægtskab med hinanden. Den ældre Copho er forøvrig ganske ukjendt og nævnes kun af den yngre: Copho.

. . . ego (ɔ: C. jn.) namque secundum hoc opus *de modo medendi* a Cophonis ore suisque et sociorum scriptis compendiose (forkortet) collegi[2]).

Foruden dette Skrift — *Ars medendi*, hvori der bl. A. foreskrives forskjellige Fremgangsmaader hos Rige og Fattige — har Copho jn. rimeligvis skrevet en i Middelalderen meget berømt: *Anatome porci*[2]).

Den fornævnte Trotula, der levede i 11. Aarh. og sandsynligvis var gift med en berømt Læge Johannes Platearius, forfattede bl. a. et i sin Tid høit anseet Skrift: *de mulierum passionibus ante, in et post partum.* Dette, der forøvrig var en Del af et Verk om den hele Patologi, dannede Grundlaget for flere lignende Skrifter[3]) senerehen, men afgiver dog kun et utvetydigt Vidnesbyrd om Fødselshjelpens sørgelige Tilbagegang i det hele trods enkelte gode Ting. Trotula.

Ved Bristning af Mellemkjodet under Fødselen anbefaledes det saaledes at lægge Suturer.

Valg af Amme omhandles nøie. Denne maa være

---

[1]) Som dennes Efterfølger paa Erkestolen nævnes en Alphanus 2., der dog ei gav sig af med Lægekunsten. En Læge Franciscus Alphanus 3. levede i 16. Aarh.

[2]) Renzi l. c. 4; 415; 2; 388. Aristotel siger, at Svinets Milt er lig Menneskets. — Dette udvidedes efterhaanden til at gjælde hele Anatomien. Har gaaet igjen lige til vore Dage!

[3]) Saaledes: «de *secretis mulierum*», — «*de ornatu mulierum*», i et anonymt «Poema medicum». Renzi l. c. 1; 149 fg. 4; 1 fg. Smlgn. Siebold: Gesch. d. Geburtsh. 1839. 1; 314 fg.

helt igjennem sund, se godt ud og være fri for enhver Bekymring.

Den kosmetiske Side helliger T. stor Opmærksomhed.

For at frembringe Afmagring hos fede Kvinder tilraadede T. dem at sidde og svede i et Sandbad ved Havkysten midt i Solheden.

Som en selskabelig Spog nævnes det, at man brugte at lade Folk lugte til Roser, der var bestrøede med Pulver af Euphorbium, for at faa dem til at nyse rigtig godt.

Ved Siden heraf omhandles ligeledes Tandfrembrudet, Diætetiken i Barnealderen, samt Opdragelsen i det hele.

De nyfødte Børn blev dengang i Italien — ligesom i Soranus's Dage — omhyggelig gnedne og strækkede overalt for derved at give Ansigtet, især Næsen, Kroppen og Lemmerne den rigtige Form; derefter blev Børnene fast indsurrede.

Man har gjættet paa, at Trotula maatte være den «sapiens matrona», som den høilærde — nobiliter eruditus — Rodolphus, med Tilnavnet Mala Corona, fra sit Besøg i Salerno i Aaret 1059, erklærede var den eneste, som paa det Sted kunde stilles ham paa Side i Kundskab angaaende naturhistoriske og medicinske Ting [1]).

Physicæ quoque scientiam tam copiose habuit (R.) ut in urbe Psalernitana . . . . . neminem in medicinali arte præter quandam sapientem matronam, sibi parem inveniret. [1])

Johannes Platearius.

Trotula's Ægtefælle, den berømte Johannes Plateарius sen., det andet Led i en høit anseet Lægeslægt, hvor medicinske Overleveringer forplantedes fra Fader til Søn i fire Slægtled, skrev en *Practica brevis* ɔ: et slags Haandbog i indre Medicin [2]).

Bartholomæus Salernitanus

Meget udbredt i denne Tid var ogsaa: Introductiones in practicam af en Bartholomæus Salernitanus, Discipel af Constantinus Africanus (Karthago) [2]).

I Indledningen heder det: Practica dividitur in duo, in scientiam conservativam sanitatis et curativam egritudinis.

---

[1]) Ordericus Vitalis l. c. lib. III; p. 260.
[2]) Renzi l. c. 1; 181 fg. 4; 321 fg.

Henimod Slutningen af 11. Aarh. forfattede en Læge under Navnet Archimatthæus[1]) et Skrift: «*de adventu medici ad ægrotum*», der giver en Fremstilling af de rette Regler for Lægens Optræden ved Sygesengen, samt omhandler Grundtrækkene af Diagnostiken og Terapien. Et Skrift af stor kulturhistorisk Interesse[2])! Archimatthæus.

«Lægen skal stille sig i Guds Varetægt og anraabe om Bistand af den Engel, som ledsagede Tobias. Inden han kommer til den Syge, skal denne om muligt først have skriftet for Presten[3]). Paa Veien til den Syges Hjem bør Lægen se til at faa lidt foreløbig Underretning af Budet. Fremfor alt maa Lægen stræbe efter at indgyde den Syge Mod og Fortrøstning og lade ham klart forstaa, at han tilfulde er paa det rene med hans Sygdomstilfælde. Til Patienten skal Lægen altid love Helbredelse, men til de Omstaaende skal han sige, at Vedkommende er meget syg. Da har man sikret sig i alle Tilfælde, og ens Berømmelse vil voxe ved det. Lægen maa aldrig fæste sine Øine ved Husets Kvinder, hverken høie eller lave, hvor smukke de maatte være, men stedse indtage et tilbageholdende, om end forbindtligt Væsen. Bliver du, som oftere kan hænde, indbudt til at spise hos en fornem Mand, saa ros, hvad du faar, men spis kun med Maade, og fremfor alt glem alligevel ikke af og til at spørge efter den Syge, at du derved kan vise, at du ei har glemt ham over Bordets Glæder. Tag ei den første Plads ved Bordet, om du ei nødes dertil.

[1]) Renzi mener, at A.s egentlige Navn var Matteo Vescovo. L. c. 2; 72 fg. o. a. St.

[2]) «Ein seltsames Gemisch von reicher ärztlicher Erfahrung, tiefer Frömmigkeit und schlauer Berechnung»! Th. Puschmann.

[3]) Renzi l. c. 2; 74 fg. o. a. St.

«Dignior est anima quam corpus; dignior ejus ergo salus», heder det i Poëma medic. R. l. c. 4; 148.

Den tilgaaende Doktor maatte, som nævnt, love at tilkalde Præsten overensstemmende med Indholdet af den 20de Kanon af Lateranconciliets Bestemmelser 1215.

Kommer du derimod til en Bonde, saa vær ikke kræsen men spis uden nogensomhelst Bemærkning alt, hvad du faar.

Et andet Skrift af A., *Practica*, indeholder en Del *kliniske* Foredrag over forskjellige Sygdomstilfælde, hvoraf dog meget er gaaet tabt. Overalt lægges Hovedvægten paa en simpel, diætetisk Behandlingsmaade[1].

Fra 12. Aarh. begyndte, som tidligere antydet, den arabiske Medicin at gjøre sin Indflydelse gjældende.

usandinus. Ganske udenfor denne arabiske Paavirkning staar dog endnu den første Forfatter i dette Aarh., Skolens høit anseede Forstander Petrus Musandinus. I en tractatus: *de cibis et potibus febricitantium*, en Efterligning af Hippokrats Skrift om Feberdiæt[2], heder det:

Enhver Behandling maa fra Lægens Side kun foreskrives i bestemte Hovedtræk; de mange forskjellige Smaating bør overlades til de Omkringværendes Opfindsomhed. Ofte maa Lægen modsætte sig urimelige Ønsker af den Syge, men maa altid gjøre dette paa en behændig Maade, stundom skuffe ham ved at give ham noget andet lignende istedet[3] og altid forsøde den bitre Pille. Hønsekjødsuppe roste han og vilde lade den tilberede i et smukt Kogekar, stundom med Rosenvand eller lignende, fordi saadant satte en Syg Pris paa.

Nicolaus æpositus. Nærmere den nye Retning stod i denne Overgangsperiode Nicolaus Præpositus[4], ɔ: Skolens Forstander, en fornem og rig Mand. Et saakaldet *Antidotarium* af ham indeholder en alfabetisk Opregning af ca. 150 meget sammensatte Lægemidler og deres Anvendelsesmaade. Iblandt disse nævnes nogle Midler, der skulde skrive sig fra Apostelen Paulus og Profeten Elias.

---

1) R. l. c. 5; 350 fg.
2) «De victus ratione in acutis.» R. l. c. 1; 235 fg. 2; 407 fg.
3) Som Galen, der angivelig engang gav Granatsaft i Stedet for Rødvin.
4) R. l. c. 1; 217 fg. o. a. St.

Dette Antidotarium blev oversat paa de forskjelligste Sprog, endog paa Arabisk og Hebraisk, og dannede Grundlaget for alle senere Skrifter i Middelalderen af denne Art.

Under Titelen: *Quid pro quo*[1]) skal Nicolaus ogsaa have forfattet et lidet Skrift, der omhandler, hvorledes man i Nødsfald kan erstatte et manglende Lægemiddel med et andet[2]).

Matthæus Platearius — omkring Midten af 12. Aarh., en Sønnesøn af den førnævnte Johannes — ansees som Forfatter til et meget anseet Skrift: «*De simplici medicina*», almindelig kaldet «Circa instans» efter Begyndelsesordene. Dette, der indeholder en alfabetisk Opregning af mange forskjellige Midler, overtræffer i Rigdom paa botaniske Oplysninger alle saadanne Skrifter siden Plinius's og Dioskorides's Dage. Matthæus Platearius.

I 12. Aarh. virkede endvidere en af Salernitanerskolens berømteste Mænd, Maurus, der foruden en Kommentar til Hippokrats Aforismer[3]) skrev de i 12. og 13. Aarh. overmaade udbredte og anseede: *Regulæ urinarum*, nærmest en Pathologi med særligt Hensyn til Uroskopien, og hvori M. fornemmelig fulgte den byzantinske Læge Theophilus (7. Aarh.), tildels ogsaa den jødisk-arabiske Læge Ishak ben Amran[4]). Maurus.

---

[1]) Den senere saa gjængse Talemaade!

[2]) Nødvendigheden heraf forekom ofte nok i Middelalderen med sine ufuldkomne Handelsforbindelser.

[3]) R. l. c. 4; 513 fg. «Secundum Maurum» heder det og er saaledes maaske nærmest Optegnelser fra hans Forelæsninger.

[4]) R. l. c. 3; 2 fg. — Ishak korsfæstedes i Cyrene mellem 903 og 906. Theophilus, der levede under Keiser Heraklius, forfattede flere Værker over Anatomi, Feber o. a., samt tillægges et om Urinen.

Der adskilles 19 forskjellige Farver af Urinen, svarende til ligesaa mange Forandringer af Elementærkvaliteterne.

M. opstiller saaledes følgende Farver: Albus ɔ: lig Vand, lacteus, glaucus ɔ: blaagraa, karopos ɔ: som Kamelhaar, subpallidus, pallidus ɔ: som halvkogt Kjødsuppe, subcitrinus, citrinus, subrufus, rufus ɔ: guldgul, subrubens, rubens, subrubicundus, rubicundus, inopos ɔ: som uklar Vin, kianos ɔ: graa, viridis, lividus, niger.

I diagnostisk Henseende lærer M., overensstemmende med de Gamle, at man ved Plumring af Urinen maa adskille en *Circulus superficialis seu nebula*[1]), der peger hen paa Tilstedeværelse af Sygdomme i Hovedet, — en *Substantia* i Midten af den udtømte Urin, der viser, at det er Lidelser i Brystorganerne, den Syge lider af, og endelig en *Hypostasis in fundo* ɔ: en Afleiring paa Bunden, der tyder paa Underlivssygdomme.

Iblandt de forskjellige saakaldte Elementærblandinger nævnes: *Phlegma acetosum, dulce, salsum et vitreum*, i Lighed med de gammelgræske Meninger.

Galens Lære om *varme, kolde, fugtige og tørre* Grundegenskaber hos Lægemidlerne gjengives ligeledes i de salernitanske Skrifter.

Magister Salernus. Omkring Midten af 12. Aarh. levede antagelig ogsaa en saakaldet *Magister Salernus*, hvis egentlige Navn imidlertid er ukjendt. Han var rimeligvis Forstander for Skolen, og skal have forfattet *Tabulæ Salerni*[2]) ɔ: en Oversigt over de vigtigste Lægemidler og deres Virkemaade

---

[1]) Hos Alexander af Tralles (Lydien 525—605) betyder: a) en jevn Plumring af Urinen Betændelse i de øverste Legemsdele; b) en Plumring i Urinkarrets Midte Sygdom i Nyrerne og et Bundsediment Sygdom i de nederste Legemsdele.

Alt dette gik længe igjen. Hos Henrik Smid — «Om Menniskens Vand» — tales der om: «hvit, sort, røt, grønt, blyfarvet Vand» . . . Tre Lag af Pisset ovenpaa hverandre, svarende til Legemets Dele, som er syge . . .

[2]) R. l. c. 5; 232.

samt en Haandbog i Patologi, hvor den arabiske Medicin med sine Syruper o. a. gjør sig ei lidet gjældende.

Anonyme Skrifter fra Salernitanerskolen.

Foruden disse o. m. a. Skrifter af kjendte Forfattere udkom der desuden i Salerno flere Værker af ukjendt Oprindelse. Herhen hører saaledes en kortfattet *Demonstratio anatomica*, egentlig en Forelæsning — oratio —, hvor Tilhørerne oftere tiltales. Det angives, hvorledes Svinet skal slagtes og undersøges paa hurtigste Maade, at Dyret ei skal blive for snart koldt og Arterier, Nerver og Vener derved trække sig formeget sammen, — alt i rent teleologisk Aand. Endvidere en større *Tractatus de ægritudinum curatione* fra Slutningen af 12. Aarh. I dennes første Del omhandles Feberlæren, i den sidste Del de lokale Sygdomme fra Hoved til Hæl —

Demonstratio anatomica.

Tractatus de ægritudinum curatione.

. . . erit hec nostri tractatus ordo, ut a dolore capitis tanquam a principatiori sumamus initium[1] . . .

Den sidste Del er egentlig en Sammenstilling af flere af Skolens mest anseede Lægers Lærdomme, som Matthæus Platearius, Trotula, Copho o. a., men dog ligeledes med tydelig arabisk Paavirkning.

Det berømteste af alle Salernitanerskolens Skrifter er imidlertid det viden udbredte *Regimen sanitatis Salernitanum*, ogsaa kaldet *Flos seu Lilium medicinæ*, et populært Læredigt især omhandlende Diætetik og Therapi[2].

Regimen Salernitanum.

---

[1]) Renzi l. c. 2, 100.

[2]) Gjengivet i mangfoldige Oversættelser, endog paa Persisk og udkommet i over 200 Oplag. — Her paa Universitetsbibliotheket findes flere Udgaver med de vidtløftigste Kommentarer.

Nogle af Versene er optagne fra et tidligere hexametrisk Digt: Macer Floridus, af en Lægmand Odo af Meudon i Begyndelsen af 12. Aarh. Silligs Udg. 1832.

Verket havde større Interesse i en tidligere Tid end nu, da man efterhaanden har gjenfundet saamange videnskabelige Forfatteres Skrifter. Tidspunktet for dets Affattelse er ukjendt, men rimeligvis skriver det sig fra en forholdsvis tidlig Periode[1]).

Anglorum regi scribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumem, si vis te vivere sanum
Curas tolle graves[2]), irasci crede profanum.
Parce mero (ublandet Vin), coenato parum; non sit tibi vanum,
Surgere post epulas; somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine; ne comprime fortiter anum[3]).
Hæc bene si serves, tu longo tempore vives.

*

Si tibi deficiant medici; medici tibi fiant
Hæc tria: mens læta, requies, moderata diæta.

*

Sed prior est sanitas quam sit curatio morbi.

*

Sex horis dormire sat est juvenique senique
Septem vix pigro, nulli concedimus octo.

*

Febris, pigrities, capitis dolor atque catarrhus
Quatuor hæc somno veniunt mala meridiano.

*

Post coenam stabis aut mille passus meabis.

*

---

1) Renzi l. c. 1 & 5 B.
I de fleste Haandskrifter heder det i Begyndelsen: «Anglorum regi scribit tota schola Salerni», i andre: «Francorum»; vistnok dog kun en senere Tilsætning. Hermed menes antagelig den førnævnte Wilhelm Erobrerens ældste Søn Robert.

2) Over Porten paa det store Hotel «Quatre saisons» i Wiesbaden staar der: «Curarum vacuus hunc adeas locum, ut morborum vacuus abire possis. Non enim curatur, qui curat.

3) «Sid ikke der et Sekulum, Hvor helst man sidder krum». Versifikation af Clemens Tode († 1806). Gjengivet i Fru Dunker's «Gamle Dage».

Ex magna coena stomacho fit maxima poena;
Ut sit nocte levis, sit tibi coena brevis.

*

In latus alterutrum præstat se præbere somno
Intentum, et si nihil prohibet, latus elige dextrum[1]).

*

Tempora phlebotomiæ:
Tempore vernali calidus sit aër madidusque (fugtig).
Et nullum tempus melius sit phlebotomiæ.
Hæc: aries, libra bona sunt, simul urna, sagitta.
Scorpio et pisces, gemini, cancer mediocres.
Taurus, virgo, leo, capricornus sunt mala signa.
In luna plena non tangatur tibi vena.

*

Fingit se Medicus quivis idiota, prophanus (Lægmand).
Judæus, monachus, histrio (Gjogler) rasor, anus.
Sicut Alchemista Medicus fit aut Saponista.
Aut balneator, falsarius aut oculista.
Hic dum lucra quærit, virtus in arte perit[2]).

*

Grossos (tykke) humores nutrit cerevisia, vires
Præstat et augmentat carnem, generatque cruorem;
Provocat urinam; ventrem quoque mollit et inflat.

*

Gignit et humores melius vinum meliores.
Si bona vina cupis quinque F plaudentur in illis:
Fortia, formosa, fragrantia, frigida, fusca.
Confortat cerebrum, stomachum reddit tibi lætum.

---

1) Wiltu seyn eyn gesunt Man
So hebe deynen Sloff (Schlaf) uff der rechtin Seytin an,
Und off der linken Seytin allemol
Eyn iczlich (jeglich) Mensch seyn Sloff vollbringen soll.

Tysk Oversættelse af Regimen fra Midten af 15. Aarh., gjengivet i Baas's «Geschichte der Medicin» 1876, Side 209.

2) Den gamle og stedse nye Klage!

Iblandt Lægeplanterne nævnes: Foeniculum, Malva, Ruta, Sinapis, Myrrha, Papaver, Nasturtium, Crocus, Salvia o. a.

Menstrua, morphæam, visum, *papavere* cura.
Dente minuta trahit radix, de nare cruorem.

*

Ruta viribus coitum minuit, mulieribus auget.

*

Cur moriatur homo, cui *salvia* crescit in horto?
Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
Salvia salvatrix, naturæ conciliatrix.

*

Conditiones necessariæ medico.

Clemens accedat medicus cum veste polita.
Luceat in digitis splendida gemma suis.
— — — — —
Splendidus ornatus plurima dona dabit.
Viliter inductus munus sibi vile parabit;
Nam pauper medicus vilia dona capit[1]).

Fremmede Læger tilhørende Salernitanerskolen.

Constantinus Africanus.

Allerede i 11. Aarh. begyndte, som nævnt, den arabiske Literatur at blive kjendt i Salerno. Dette skyldtes væsentlig en udenforstaaende Mand, Constantinus fra Karthago, der imidlertid paa Grund af den store Indflydelse, han i det hele fik paa Skolens Udvikling, maa henregnes blandt Salernitanerne.

Constantin, der levede i den sidste Halvdel af 11. Aarh., skal have tilbragt 40 Aar paa vidtløftige Reiser i Orienten, hvor han blev fuldstændig bekjendt med de orientalske Sprog og den arabiske Lægekunst. Efter sin Tilbagekomst maatte han flygte fra sit Hjemland paa Grund af en Anklage for Trolddomskunster og kom nu til Salerno, hvor

---

1) Svarer fuldstændig til de fornævnte ethiske Regler af Archimatthæus.

han traadte i Robert Guiskard's Tjeneste. I Aaret 1086 trak han sig tilbage til Klostret paa Monte Cassino, hvor han snart efter døde.

C.'s talrige Skrifter, hvoraf de fleste stammer fra disse hans sidste Aar, bestaar hovedsagelig af latinske Oversættelser af græske og arabiske Forfattere. Men medens han i den græske Literatur holder sig til de største, til Hippokrat og Galen, som han forøvrigt oversatte efter arabiske Udgaver, har han af Araberne selv kun oversat mindre fremstaaende Forfattere, som Isak Judæus († 932), Perseren Ali Abbas († 994) o. a., medens han forbigik en Rhazes († 923 eller 932) og en Avicenna († 1037). Disse blev saaledes først senere kjendte i Vesten.

Da C. i Regelen ikke nævner de Forfattere, han oversætter, faar det tildels Udseende af, at han selv er Forfatteren. Paa et Skrift, det saakaldte *Viaticum peregrinantis*, et, der var meget udbredt i Middelalderen, satte han endog sit eget Navn paa, for «at bevare sin Eiendom».

Constantins Skrifter, hvoriblandt ogsaa kan nævnes en mere selvstændig: «*Liber de chirurgia*», fandt megen Udbredelse, men blev ogsaa heftig dadlede.

En Elev af Constantin, Atto, der var Læge hos Keiserinde Agnes, Henrik IV's Moder, oversatte denne Bog efter hendes Begjæring i romanske Vers.

Den senere anseede italienske Læge Thaddæus Florentinus († 1303) kalder C. en insánus monachus og beder om Undskyldning, fordi han til sine egne Arbeider havde benyttet Constantins Oversættelse af Galen [1]).

Som en ivrig Modstander af Arabismen nævnes derimod den anseede Gerardus Salernitanus i Slutningen af 12. Aarh., der heldig behandlede Keiser Henrik VI for en svær Sygdom 1191 [2]). Gerardus Salernitanus.

Som Modstander optraadte ogsaa Pietro da Eboli, der en Række af Aar var Lærer i Salerno til sin Død 1221, og bl. a. skrev et Digt om Badene i Puteoli. Pietro da Eboli.

[1]) Hæser l. c.

[2]) De Renzi I, 282 fg.

Giovanni di Procida.

Meget ivrig i denne Henseende var ogsaa Giovanni di Procida, Livlæge hos Keiser Fredrik 2. og hans Søn Kong Manfred, mest bekjendt forøvrigt ved sin virksomme Andel i den Sammensværgelse, der ledede til den sicilianske Vesper 1282.

Selv *Petrarca* hævede kraftigen sin Rost imod Araberne, som han ei troede kunde bringe noget godt, medens han priste de gamle Grækeres store Mænd:

Scio Græcos olim fuisse ingeniosissimos ac facundissimos viros. Multi inde philosophi et poetæ maximi, et oratores et mathematici insignes. Medicorum principes illa pars mundi genuit. Arabes vero, quales medici tu scis, quales autem poëtæ scio ego. Nihil blandius, nihil mollius, nihil enervatius, nihil denique turpius, — vix mihi persuadebitur, ab Arabibus posse aliquid boni esse[1]).

En meget betydelig Virksomhed i Retning af at overføre den arabiske Kundskab til de Kristne udfoldede de jødiske Lærde, ligesom disse i tidligere Tid ligeledes havde spillet en meget vigtig Rolle som Formidlere imellem Grækerne og Araberne. Især fandt dette Sted i Spanien[2]), hvor der skede den livligste Aandsudvexling mellem de der boende Folk, og til hvis forskjellige Skoler Videbegjærlige fra alle Kanter strommede hen.

I Italien vandt ligeledes Joderne tidlig stor Indflydelse; særlig var her Sicilien, som nævnt, Forbindelsesleddet mellem Araberne og de Kristne.

Farradsch ben Salem.

En Jøde, Farradsch ben Salem[3]), Ferraguth, der levede i Salerno i 13. Aarh., oversatte bl. a. paa Karl af Anjou's Begjæring Rhazes's Continens, et Verk som Kongen

---

[1]) Af et Brev til den samtidige Giovanni de Dondi, *physico insigni.* Epistol. rerum senil. lib. XII. Opera. Basel 1581, P. 913.

[2]) Toledo gjaldt i de nordlige Folkeslags Tanker som alle hemmelige og forbudne Kunsters Hovedsæde.

[3]) Tidligere feilagtig antaget for at have været Livlæge hos Keiser Karl den Store.

ved et særskilt Gesandtskab havde udbedt sig som en Gave af Fyrsten af Tunis.

Til Salernitanerskolen maa ligeledes henregnes den førnævnte Franskmand Gilles de Corbeil — Ægidius Corboliensis —, der tilhørte en fornem Familie, og levede omkring Aar 1200. Han var først Benediktinermunk, studerede siden Medicin i Salerno, hvor han ogsaa skal have virket som Lærer. Opholdt sig siden i Paris som Domherre og Livlæge hos Kong Philip August (1180—1223) og optraadte her som en af de ivrigste Forfægtere af Skolens Lærdomme. G.'s forskjellige Skrifter, som var affattede paa Latin i klingende, ofte fast klassiske Hexametre og ikke uden et vist poetisk Værd, fik en overmaade stor Udbredelse. Ægidius Corboliensis.

Iblandt disse Verker kan særlig nævnes: «De urinis», der blev den mest benyttede Haandbog i Uroskopi lige til 16. Aarh., og «De pulsibus». Noget mindre Anseelse nød et Par Skrifter: «De signis ægritudinum» og «De laudibus et virtutibus composit. medicament.».

Ægidius var en Tilhænger af det gamle græske Standpunkt, men den arabiske Medicin gjør sig dog ogsaa gjældende hos ham paa Farmakologiens Omraade.

En Samtidig af Ægidius, Otho fra Cremona, der vistnok heller ikke stod Salernitanerskolen ganske fjernt, udgav et hexametrisk Digt om «enkelte og sammensatte Lægemidler» [1]). Otho af Cremona.

---

[1]) Føiet som et Tillæg til «Macer» i Sillig's Udgave.

IV.

Salernitanerskolens medicinske Standpunkt.

Anatomi og Fysiologi.

Sin store Anseelse fortjente Skolen først og fremst som et stille Kunstens og Videnskabens Tilflugtssted midt i Datidens Tummel og Kampe, som et Sted, hvor som nævnt de gamle græske Overleveringer endnu tro bevaredes, og hvorfra de i Skrift og Tale spredtes rundt om, og ikke mindst som det Sted, hvor Medicinen først udviklede sig selvstændig i Middelalderen under Ledelse af en verdslig Lægestand.

Anatomi.

I en altfor stor Grad stod dog Salernitanerne tilbage, hvad Studiet af *Anatomi* angik, hvilket dannede en afgjørende Hindring for enhver videre Udvikling. De gamle Empirikeres og Metodikeres Opfatning af Anatomiens ringe Betydning for Kunsten var den raadende i Salerno, medens Galens langt

bedre Standpunkt var glemt. Man nøiede sig væsentlig alene med at lære de forskjellige Legemsdeles Navne at kjende.

I det hele udkom der, som omtalt, egentlig kun to meget kortfattede anatomiske Skrifter i Salerno[1]); og disse opregner hovedsagelig blot de vigtigste Legemsdele og deres Betydning. De tilføiede Forklaringer gaar, som ovenfor antydet, alle i fuldstændig teleologisk Aand.

Legemsdelene inddeltes i: *Membra animata*, der forestod Følelsen og Bevægelsen, *Membra spiritualia*, der styrede Aandedrættet og bevarede Legemets naturlige Varme, og endelig *Membra animalia*, der var nutritiva et generativa.

Den Anatomi, der findes i Regim. Salernitan., bestaar kun i følgende:

Ossibus ex denis bis centenisque novenis.
Constat homo, denis bis dentibus et duodenis,
Ex tricentenis decies sex quinque venis[2]).
Os, nervus, vena, caro cartilagoque, corda,
Pellis et axungia tibi sunt simplicia membra:
Hepar, fel, stomachus, caput, splen, pes, manus et cor,
Matrix et renes et vesica sunt officialia membra.

I Skriftet *Anatome porci* findes der eget nok en Antydning til pathologisk-anatomiske Iagttagelser, idet det nemlig heder:

. . . in capsula cordis colligitur materia, quæ facit syncopen . . .

. . . in capsula pulmonis colligitur materia, quæ facit peripneumoniam[3]) . . .

---

[1]) Renzi l. c. 2; 388 fg. Det øvrige Anatomiske slutter sig hertil.
[2]) Renzi I; 483.
[3]) Renzi l. c. 2; 389.

Ved sin nærmere Ordning af Høiskolens Forhold fremholdt den oplyste og klartskuende Keiser Fredrik 2. Nødvendigheden af at give Undervisning i Menneskets Anatomi. I Aaret 1238 bestemte han saaledes, efter Tilskyndelse af en Marcianus, Protomedicus paa Sicilien, at man hvert 5. Aar skulde offentlig secere Liget af et Menneske og til Forretningen efter Tur tilkalde alle Rigets Læger og Kirurger[1]).

Som de Gamle antog Salernitanerne, at Legemet var sammensat af de fire Grundvædsker: *Blod*, *Slim*, *Galde* og *sort Galde*, paa hvis rette Blandingsforhold Sundheden og de forskjellige Sindsbeskaffenheder var beroende.

Quatuor humores sunt in humano corpore, id est sanguis, phlegma, cholera rubea, cholera nigra.

Quatuor humores humano corpore constant.
Sanguis cum cholera, melancholia quoque, phlegma[2]).

Angaaende de forskjellige Organers fysiologiske Betydning — *organorum vis psychica* — heder det[3]):

---

[1]) Hæser l. c.

[2]) R. l. c. 2; 411. Regim. Salernit. o. a. St.

[3]) I «Fostbrødresaga» har Nedskriveren indskudt nogle anatomiske og fysiologiske Oplysninger, der efter al Rimelighed staar i en vis Forbindelse hermed:

. . . öll bein Egills skulfu . . . enn þat vóru cc beina og XIV. Tennur hans nötrudu (Tænderne hakkede); þær vóru XXX (!); allar ædar (Aarer) þær vóru ccc ok XV . . .

Enn reidi (Vrede) hvers manns er i galli, enn lif i hjarta, minni i heila (Hjerne), metnaðr (Nidkjærhed) i lungum, hlátr i milti, lystisemi i lifr (Leveren).

I «Talmud» heder det: Nyrerne giver Raad, Hjertet begriber, Tungen artikulerer, Trachea giver Røst, Lungerne opsuger Vædske, Leveren er Vredens Sæde, fra Galdeblæren kommer Galde og Ro, i Milten sidder Latteren. Gjengivet efter Dr. Israël i L'un. médic., Oktbr. 1880.

Dat cerebrum spiritus, vitam cor, hepar humores.

*

Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet iram.
Splen ridere facit, cogit amare jecur[1]).

Hovedet med Hjernen ansaaes som Legemets betydningsfuldeste Del, som det vigtigste Sæde for Sjælen og de aandelige Evner. Hjernen tænkte man sig bestod af tre saakaldte Celler, der laa efter hverandre i hver sin Afdeling i Hjernens Grunddel, indesluttede i to Hinder, pia og dura Mater. Den forreste Celle var Fantasiens Sæde, den midterste Forstandens og den bagerste Hukommelsens.

. . . Dicitur caput dignior pars, quia. . . fundamentum est rationis et ceterarum virtutum, . . . quia anima principaliter dicitur (!) habitare in cerebro. . . Est igitur cerebrum album, humidum. . . tribus cellulis distinctum. . . in anteriori fit ymaginatio, in media ratio, in posteriori memoria[2]). . . .

Patologi.

I *Patologien* holdt Salernitanerne sig i teoretisk Henseende væsentlig til de gamle græske humoralpatologiske Anskuelser, men havde dog som omtalt tillige optaget mange af Metodikernes Meninger. Deres Hovedretning var imidlertid gjennemgaaende praktisk. Terapien var for dem den store Hovedsag. Sygdomsbeskrivelserne var derfor som oftest overmaade kortfattede. Stundom nøier Forfatterne sig med kun at opregne Sygdommene og deres Aarsager. Urinens Beskaffenhed spillede, som ovenfor omtalt, en stor Rolle i Patologien.

Smlgn. det endnu brugelige franske Udtryk: «epanouir la rate» i Betydning af at storle.

1) Regim. Salern.

2) R. l. c. 2; 499.

Diagnostiken. Med de Gamle holdt ligeledes Salernitanerskolen stærkt paa Krisernes Betydning under Forløbet af de akute Sygdomme[1]).

Til at afkjøle Luften i Sygeværelserne anbefaledes stadig at vedligeholde en langsom Vandfordunstning i dem ved Febertilstande og endog ved Behandlingen af visse Sindssygdomme o. a.

. . . ejus (ɔ: aëris) infrigidatio magis confert ægrotanti, quam medicina interius recepta. . . . fiat etiam artificialiter pluvialis aqua circa ægrum, . . . si tempus fuerit calidum . . . . . . fiat aër artificialiter frigidus et humidus[2]).

Aareladning. *Aareladning* blev hyppig anvendt paa forskjellige Vener og til visse bestemte Tider som et diætetisk Middel. Især ansaaes Vaaren at være passende til dette, som ovenfor nævnt. Stjernernes Konstellationer, Maanens Forhold o. lign. lagde man stor Vægt paa[3]). Smaa Blodudtømmelser holdt man for et godt Middel til at vække Appetiten. Paa Børn under 15 Aar blev Aareladninger dog ikke gjerne anvendt.

Lungebetændelse. Ved *Lungebetændelse* — Peripleumonia —, der i det hele omhandles nøiagtig, anvendtes Aareladning almindeligvis, dog ikke gjerne efter det fjerde Døgn og kun hos kraftige Folk ogsaa i Begyndelsen af femte Døgn i Sygdommen. Ved Betændelse i høire Lunge skulde man foretage Aareladningen paa venstre Arm og omvendt[4]).

Pleuresis. Hertil sluttede sig uden nogen aldeles bestemt Adskillelse den saakaldte *Pleuresis*, hvor det dog siges, at

---

1) I et metodisk Skrift forlanges der endog af Lægen, at han skal kunne Matematik for bedre at forstaa Læren om «Typerne og de kritiske Dage».

2) Renzi l. c. 2; 126, 741 o. a. St.

Paa det store arabiske Mønsterhospital i Kairo — grundlagt 1283 — blev Sygerummene paa Feberafdelingen afkjølede ved Springvand.

3) Renzi I; 500 fg.; 2; 77 o. a. St.

4) R. l. c. 2; 214 fg.

Hosten sædvanligvis var mindre stærk, og hvor der kun sjeldnere blev aareladt.

Begge Sygdomme kunde føre til *Empisma*.

. . . ex pleuresi etiam peripleumonia fit empisma, quum sanies non perfecte curatur[1]) . . .

Denne Tilstand gaar igjen ofte over til Ftisis, som Ypokrates siger.

Phtisis ansaaes — ligesom Spedalskhed — baade for at være smitsom og arvelig. Phtisis.

Som *Morbi hereditarii* opføres nemlig[2]):

Morphæa cum *lepra*, tinea *phtisis* atque podagra.
Hæc in senibus et calculus hereditantur.

Som *Morbi contagiosi*:

Febris acuta, *phtisis*, scabies, pedicon (!), sacer ignis.
Anthrax, lippa (en Øiensygdom) *lepra*, frenesis contagia præstant.

Sygdommen antog man bestod i en Ulceration af Lungen, der enten havde sin nærmeste Aarsag i Nedrinden af skarpt Slim fra Hovedet, eller i Sygdom i Lungevævet selv eller endelig i Bristning af Karrene og Udtrædelse af Blod, som gik over til Materiedannelse[3]). Her maatte man fremfor alt give den Syge god og rigelig Næring, hvorunder nævnes Nudler: Vermicelli[4]). Den hektiske Tilstand — Consumptio corporis — og Varmestigningen forklarer Platearius paa en eiendommelig mekanisk Maade derved, at Lungen, hvis Opgave det er at tilføre Hjertet kjølende Luft, udfører færre og mindre Bevægelser, naar den ved en *sensus naturalis* føler Ulcerationstilstanden i Brystet. Da Afkjølingen saaledes formindskes, maa Legemsvarmen forøges[4]).

Ved *astmatiske* Lidelser blev der gjort Indaandinger Astma.

---

[1]) Renzi l. c. 2; 220.
[2]) Regim. Salernit.
[3]) Renzi l. c. 2; 223 fg.
[4]) R. l. c. 2; 232.

af Dampe af Auripigment, hvorimod Indaanding af Svovl ansaaes for farligt[1]).

Som et ikke sjeldent, men haardnakket Onde nævnes:

Lupus. *Malum mortuum* sive *Lupus*, der omhandles under Cancer.

Dette Navn siger Kirurgen Guy de Chauliac, 14. Aarh., kommer af disse Syges graadige Appetit, idet de ligesom en Ulv daglig fortærer en Høne.

Kauterisation, adstringerende Midler, Setaceum o. a. anvendtes herimod[2]).

Spedalskhed. *Spedalskhed* — Lepra — ansaaes, som nævnt, baade for arvelig og smitsom. Der nævnes forøvrigt mange forskjellige ydre Aarsager til dens Opstaaen, som: fordærvede Spiser, fordærvet Luft, Omgang og Samleie med Spedalske, Besvangring under Menstruationen osv. Sygdommen ansaaes for uhelbredelig.

. . . ex cibis melancholicis, carne aliqua et similibus, *e cibis corruptis . . ., ex aëre corrupto, ex accessione leprosorum, ex uno coitu mulieris, ad quam leprosus accessit. quandoquidem ex ipsa generatione, cum quis ex corrupto spermate generatur. vel sanguine impuro nutritus*, vel cum fit conceptio in tempore menstruorum . . . Ut verum fatear (Platearius) omnes species *lepre sunt incurabiles*, et precipue *leonina et allopitia*.

Foruden disse to Former opstilledes ogsaa Elefantia og Tiria[3]).

Iblandt Tegnene paa Sygdommen nævnes: Indsoven af Lemmerne, Myrekryben og Følesløshed, Forandring af

---

1) R. l. c. 2; 214.

2) R. l. c. 2; 603, 636, 646 o. a. St.

3) Renzi l. c. 2; 361 fg. Smlgn. 2, 703 fg.

Inddelingen er taget efter Avicenna, som der siges i et Skrift, «Glossulæ quatuor magistror.». «Elephantia» er den sværeste Form, ligesom Elefanten er det største Dyr. Aretæus (1. Aarh.) siger, at den Syge, der lider af «Elephantiasis», bliver hæslig og frygtindgydende som Elefanten. Derfor kalder man ogsaa Sygdommen for «Leontiasis». — Et andet Sted (2, 703) heder det: «Elephantia sic nominatur, quia sicut Elephas omnibus animalibus est major, ita hec species major est et deterior omnibus aliis».

Hudens Udseende, Optræden af Knuder i samme og andre Slags Udslet, Hæshed, Udfalden af Øienbrynene, *Mangel paa Indtræden af Gaasehud*[1]).

Item cum exponuntur aëre non fiunt eis in cute eminentie parve et multe, sicut . . . in ansere deplumato. Signum est lepræ infallibile[1]). Tubera in corpore fiunt minuta, dura et rotunda.

Naar Blodet udvadskes, bliver der tilbage et sandagtigt Bundfald, -- sanguis asper et harenosus. Salt bliver lettere opløst i de Syges Blod end i friske Menneskers.

De Syge har et frygtindgydende Udseende, taler igjennem Næsen, lider af skrækkelige Drømme, er dorske, vredagtige og udgyder sjelden eller aldrig Taarer[2]).

Sygdommen ansaaes, som nævnt, naar den var kommen til fuldt Udbrud — Lepra completa — for omtrent uhelbredelig. Spedalske, heder det, bliver sjelden angrebne af Febersygdom, men sker det, er det meget gavnligt for dem.

Item raro febricitant et maxima febre . . . summa est eis medicine[2]).

Blandt de mange Ting, som alligevel blev forsøgte imod Lepra, var fremfor alle det ældgamle Middel *Helleborus*[3]),

---

[1]) Alt dette gjentages for en stor Del i Henrik Smid's Urtegaard (16. Aarh.) «om spedalsk Sott»: Man skal stinge den Syge haardt under Knæerne med en Synaal . . , føler han det ikke, da har han spedalsk Sott. Et nyværpet Æg løber sammen i saadant Blod, som om det havde været kogt.

[2]) Renzi l. e. 2; 705.

[3]) Renzi l. e. 2; 363. Anbefales hos Metodikeren Cælius Aurelianus.

Den *sorte Nyserod* gaar igjen hos Henrik Smid, hvor det heder, at den, «lagt som Plaster paa Skab, Skurv, Flecter, spedalsk Soot, døder, læger oe bortæder det onde Kjød af Saarene».

Henrik Harpestreng roser derimod den «hwite Elleborus: hun dughær fær brotfællyngh (bratfaldende Syge ɔ: Epilepsi) . . . oc lykwærthing sot (Spedalskhed). — Plinius siger (25; 24—25), at den sorte Helleborus kan helbrede Epilepsi, Spedalskhed, Sindssygdomme o. m. a.; men gamle Folk, Børn, blødagtige, rædde og kvindelignende Mænd maa ei tage den, og Kvinder i det hele mindre end Mænd. — Elleborus albus emundat Lepram. Maeer Floridus l. e.; p. 102.

som Platearius brugte i Form af Stikpiller i Endetarmen[1]).

Et andet ældgammelt Middel, som ligeledes blev brugt og fremdeles holdt sig nedigjennem Tiderne, var: et Afkog af Hugormens Kjød med Tilsætning af Vin og Peber[2]). Slangerne blev især samlede om Vaaren; man benyttede væsentlig kun deres Hoveder og Haler[3]).

De Syge tilraadedes forøvrigt at føre en streng og tarvelig Levemaade, saaledes: at afholde sig fra salte og hidsende Spiser samt fremfor alt fra stærk Vin og Coitus, som de havde megen Tilbøielighed til.

Item plus appetunt solito coytum et plus ardent in coytu, et plus debilitantur in eo.

. . . per remotionem testiculorum multi præservantur[4]).

Efter Theophrast (historia plantar. IX; 8, 182 fg.) var der mange overtroiske Regler, som Rhizotomerne fulgte ved Opgravningen af Helleborusplanten: dette maatte ske indenfor en afmærket Ring, med Blikket vendt mod Østen osv. Lignende med Mandragora (Alrunen) o. a.

[1]) Renzi l. c. 2; 361.

[2]) Philumenos i Begyndelsen af 4. Aarh. e. Kr., der under sin udførlige Omtale af Spedalskhedens Therapi roser Hugormens Kjød som et Hovedmiddel, føier til, at: hvis Helbredelse *kommer istand, afstødes oftere de Syges Hud ligesom Hammen af Slangerne.*

[3]) Renzi l. c. 2; 362. Omvendt hos Cælius Aurelianus.

«Tag en Hugorm, som er paa Bierg, hug Hovedet og Stjerten af ham og kast det bort og brent hannem saa vel i en Gryde med noget Salt oc stød hannem til Pulver og giv den Syge det dagligen med sact (svagt) Øl til baade aarle og silde, det hjelper hannem meget . . De Rige, som have spedalsk Sot, de skulle gjerne æde Guld fastende; thi det hjelper storligen! Chr. Pedersens Lægebog (16. Aarh.).

En Læge fra det Nordenfjeldske har fortalt mig, at han havde seet en spedalsk Pige i Opdal bruge Afkog af Hugormkjød imod sin Sygdom og tilsyneladende at trives vel ved det.

Et andet, noget lignende, Middel, der har været brugt her i Norden, gjengives i en «gmldsk. Lægebog» (antagelig fra 14. Aarh. Kbhvn. 1886): Om thu hauer spitæls Sot: rør levende Myrer oc hele Tuen ud i varmt Vand, oc i bastouæ writh Leprosum thær mæth. Thæt dughær.

[4]) Renzi l. c. 2; 362,—704 fg.

Epilepsi vilde Mathæus Platearius helbrede med sin Faders Middel: Menneskeblod og Ravneæg indvendig[1]). Epilepsi.

I Oldtiden brugte Epileptikerne at drikke de dræbte Gladiatorers Blod, inden dette endnu var blevet koldt:

. . . quidam jugulati gladiatoris calido sanguine epoto tali morbo (epilepsia) se liberarunt: apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit[2]).

Ved Henrettelser har Epileptikere lige til det allersidste indfundet sig for at drikke det udstrømmende Blod.

Hysteri synes at have været meget almindelig og vel kjendt. Hysteri.

Hysteriske Anfald — *Suffocatio matricis*[3]) — antog man især kom af Tilbageholdelse af fordærvet Menstrualblod eller af Sædens Fordærvelse hos Kvinden, hvilket sidste ofte fandt Sted hos Enker og ugifte Personer. Derfor tilraades det disse at gifte sig.

. . . habet autem principaliter fieri ex retentione menstruorum, ex aliquo humore venenoso existente in ipsa matrice, et ex corrupto et venenoso spermate, circa testiculos matricis existente, quod sepe contingit in virginibus et viduis continentibus, cum abstineant a veneriis, sperma corrumpitur[4]) . . .

Et andet Sted tilraades det: digitum sibi imponere, ut motu et titillatione possint spermatizare (!).

Under selve det hysteriske Anfald, hvor man ligesom i Oldtiden antog, Livmoderen for om i Legemet, skulde man fast ombinde Hoftepartiet[5]) og gnide Lemmerne med Salt, anvende vellugtende Røgninger nedentil, holde ildelugtende Ting foran Munden o. m. a. Da kom endelig Livmoderen tilbage til sin Plads.

---

[1]) Renzi l. c. 2; 113.

[2]) Celsus 3; 23. Smlgn. Plinius h. n. 28; 2.

Et andet gammelt Middel var — efter Alexander af Tralles —: at brænde et Klæde, der var dyppet i en Gladiators Blod, til Aske, og blande denne i den Syges Vin.

[3]) Renzi l. c. 2; 338 o. a. St.

[4]) Renzi l. c. 2; 339.

[5]) Smlgn. Nutidens Trykning af Ovarialregionen!

. . . in ipsa suffocatione ligentur fortiter coxe et constringantur, ut per revocationem spirituum matrix inferius descendat; et fricentur extrema partium inferiorum cum sale.

Rige Kvinder gav man stundom Moskus, Guld og Ambra og især et Middel, der var tillavet med Perler, Diamargariton kaldet[1]).

Sexuelle Tilfælde.

Mangfoldige og høist karakteristiske for Tidsaanden er de gode Raad, der her — ligesom i middelalderske Lægebøger i det hele — gives i alskens sexuelle Anliggender:

. . . de impedimento conceptus[2]). Dette skyldes enten vitia mariti, saasom:

Mala spermatis qualitas vel curta et tortuosa virga, quod visu dinoscitur, —

eller en Sygelighed hos Kvinden, der kan foraarsages af:

retentio vel nimia fluxus menstruorum, nimia siccitas vel humiditas[3]).

De virginitate restituenda sophistice ɔ: Raad til at skaffe Fødselsdelene Udseende af at være virginelle igjen[4]).

Is qui coire non potest cum muliere — *Aproximerion*[5]), som det heder, — skal bl. a. i Badet drikke et Dekokt af Satureja, tilsat med Vin og Olie[6]). Forøvrigt et Utal af Midler her og andetsteds: Pro pene stimulande, ad menstruum provocandum, hvorunder der gjerne ogsaa fandtes Op-

---

[1]) Smlgn. R. l. c. 2; 328; 4, 10 fg. o. m. a. St.

[2]) Renzi l. c. P. 102 etc.

[3]) Renzi l. c. 2; 340 fg.

. . . causa sterilitatis aut est in spermate viri aut in spermate mulieris, aut in membris matricis aut in membris virge et instrumentis spermatis: aut propter causam in principiis sicut tristitia, timor, dolores capitis, debilitas digestionis . . .

Avicenna: Kanon. Lib. tert. Fen. 21; tract. I; Cap. 8.

[4]) R. l. c. 4; 23. 2; 345.

[5]) R. l. c. 2; 327, 345. Ukjendt Betydning; muligens i Sammenhæng med «approximare». Hæser.

[6]) Drickær man Sathær (Satureja) myckæt, tha gør thæt Quinnæ lyst. Henrik Harpestreng.

Lignende hos Chr. Pedersen.

skrifter til at fremkalde Abort, eller *de conceptu impediendo* etc. I det sidste Øiemed skulde man saaledes tage:

Avellanam perforatam et imple eam vivo argento (Kviksølv), liga ei in brachio sinistro; *non concipiet.* Si mulier super se portaverit pimpinellam, quantum in se est, non concipit. Similiter et vir [1]).

*

Ad luxuriam reprimendam: si mulier de amore vexatur, bibat per triduum vetonicam in vino veteri coctam.

*

Rutam tritam manduca et bibe assidue cessabis a luxuria [2]).

*

Contra luxuriam in somnis:
Lamnia si plumbi renes tegat, adnihilatur
Luxus, nec fluxus per somnum quis patiatur [3]).

*

Ut masculum generet mulier: Levet crus sinistrum mulieri et dextrum extendat vel ponat pulvinar in sinistrum. Item aliud: cum vir concubuerit cum uxore, per spermatis effusionem quam citius vir poterit descendat desuper ea, et ipsa cito vertat se in sinistro latere et sic dormiat [3]).

Ut puelle mamille non crescant, — en Sag, der oftere omhandles, — skal man paalægge et Plaster af Melissa eller et Omslag af Valmuefrø kogt med Regnvand [4]).

---

[1]) Renzi: Regim. Salern. — 2; 331 fg.; 2; 344 etc.

[2]) Renzi 2; 345. Regim. Salernit. Lenderne — Nyrerne — var efter gammel Tro Kjønsdriftens Sæde.

Ruta mönær (hindrer) Lyst til Quinnæ. H. Harpestreng.

Om Kvinden er meget argh (geil), lad hende drikke den Orm, som lyser om Natten, blandet med Edike. Gmldsk. Lægebog.

Til at borttage U-kyskhed — godt for dem i Kloster, Viduer eller Enker osv. — — anbefales kjølende Ting, som Edike eller Kamfer, eller smøre det lønlige Sted med Osen af Portulak . . . H. Smid. Enebærkvade raader den svenske Olaus Magnus at bruge hertil.

[3]) Renzi 2; 345. Reg. Salern.

[4]) R. l. c. 2: 345. Hos Chr. Pedersen tilraades hertil: Omslag af Jernurt, Verbena, Veibred o. m. a.

Veneriske Sygdomme.

Af Sygdomme i Kjønsorganerne nævnes utvivlsomt *Chanker* — Cavarus s. cancer —, uden at imidlertid konstitutionelle Former tydelig omhandles.

Cavarus in virga est nihil aliud quam cancer cum inflatione[1]).

Item aliquando rumpitur *filum virge ex concubitu cum puella, ex qua causa frequenter accidit cancer* . . . Item aliquando ficcus vel verruca (spidse Kondylomer) advenit[2]). Disse skulde enten ombindes lige ved Roden eller afskjæres, og Tomten udbrændes.

Hos Leprøse, heder det i Poëma medicum, skal man undersøge alle Lemmer:

. . . scrutanda et virga virilis.

Der tales ogsaa om *«virga inflata», tumor virge v. vulve,* pustuli in virga, excoriatio, inflatio testiculorum ex nimio furori in coitu[2]) o. a.

Gonorrhoea nævnes, men herved menes kun Sædudflod, uden at der her nogetsteds synes at være Tale om Smitte efter den senere Betydning af Ordet.

. . . Gonorrea est involuntaria spermatis emissio[3]).

Derimod menes muligens den Sygdom, som senere fik dette Navn, naar der tales om: *tumor testiculi et virge cum ardore . . et humiditate*[4]).

Ardor. urinæ var en Benævnelse i den senere Middelalder herfor.

Satyriasis nævnes gjentagende:

---

1) Udledes af cavare ɔ: udhule. Forskjellige Omslag osv. herimod. R. l. c. 2; 330 fg.; 2; 643.

2) R. l. c. 2; 329 fg.; 643 o. a. St.

3) R. l. c. 2; 325.

«Om mand stedse ser i Vandet Menniskens Sæd, da mercker det den Siugdom *Gomorrhoea*, efter hvilken gjerne kommer Svindesot, hvilken som den naturlige Vædske fortærer».

Henrik Smid.

4) R. l. c. 2; 329 o. a. St.

. . . Satyriasis est immoderata virge erectio sine voluntate . . . hujus passionis causa est sola ventositas, que nervos inflat et virgam erigit . . . Hec passio trahit nomen a Satyris, quos fama pronos in venerem divulgat[1]) . . .

Naar der tales om *ficus in ano*[2]), da menes hermed efter Sammenhængen rimeligvis kun Hæmorrhoidalknuder.

Bylder — Apostemata — i Brystkjertlerne fremkommer ved, at Melken, der dannes af det udeblevne Menstrualblod, ei kommer til at udtømmes ordentlig[3]). Brystbyld.

. . . fiunt etiam apostemata in mamillis ex menstruali sanguine illuc misso. Mamilla enim spongiosum membrum est; unde *attrahit ad se menstrualem sanguinem et ibi convertitur in lac.* Quod cum in partu non emittitur, remanens ibi membrum indurat et inde dolor magnus fit[3]).

Overensstemmende med de antike Forfattere opstilledes[4]) flere Slags *Hydrops:* Hydrops.

Ydropisis quatuor species sunt; leucofleumantia, yposarca, asclites, timphanites[5]).

Ved Perkussion — *Percussus* — faar man ved Asclites en Lyd som af en halvfyldt Sæk — in modum utris semi-

---

[1]) R. l. c. 2; 327.

[2]) R. l. c. 2; 282 fg. Smlgn. 2; 486 o. a. St.
«Om thu hauer thæn Sot, thær *ficus* hetær» — — læg Omslag paa Saaret af Millefolium, Salt o. a. Gammeldansk Lægebog.

[3]) Renzi l. c. 2; 606 fg.
I et af de hippokratiske Skrifter heder det, at Melken dannes i Omentet og presses ind i Brysterne af Trykket af den svangre Uterus.
Galen antog, at Brystkjertlerne afsondrede Melk, da de blev blodoverfyldte ved den svangre Uterus's Tryk paa Underlivskarrene.

[4]) R. l. c. 2; 297 fg.

[5]) Celsus 3; 21: «De hydropicis» opstiller — efter Alexandrinerne — dog egentlig kun tre Former, idet Leucophlegmatia og Hyposarca sidestilles. Lignende hos Cælius Aurelianus!

pleni; — ved Tympanitis, en Lyd som af en Tromme[1]) — in modum timphani.

I det hele ansaaes disse Sygdomstilstande for meget farlige. Diætetiske, urin- og sveddrivende Lægemidler var de gjængse; som yderste Middel Punktion.

Licet asclites et timphanites vix curentur, tamen temptandum est. Dieta igitur illorum sit temperata, . . calida et mediocriter humida, sicut pulli galline, caro annualis agni, et condiatur cum petroselino, cimino, pipre; vinum autem sit album et subtile[2]) . . . utantur aqua diuretica . . .

De Syge, som faar Feber, og især de, som hoster, er fortabte:

. . . febris superveniens ydropicis malum, tussis similiter superveniens malum, unde hydropicus, si tusserit, desperatus sit[2]) . . .

Ignis sacer. Imod *Ignis sacer*[3]) — St. Antonius's Ild — et morbus, qui dicitur ignis infernalis, opføres forskjellige Midler, uden at Sygdommene nærmere omhandles.

Indvoldsorme. *Indvoldsorme* troede man kunde opstaa ved Fordærvelse af Slimet. Af for salt Slim fremkom lange, runde Orme — *Lumbrici* —, af varmt og fugtigt lange og brede (Bændelorm (?)), af koldt Slim opstod de korte *Askarider*. Ormesygdommene gav sig tilkjende ved: Smerter i Underlivet, stundom Feber, især hos Gutter, Kloe i Næsen, Tænderskjæren isøvne, Udstøden af Ormene ved Brækning eller igjennem Stolgangen[4]).

---

[1]) R. l. c. p. 298. Overensstemmende med Cælius Aurelianus, der ligeledes nævner, at ved Anasarka bliver der Gruber igjen i Huden efter Fingertryk. Morb. chron. Lib. 4; Kap. 8.

[2]) Hjertesygdom? R. l. c. 2; 299 fg.

[3]) R. l. c. 2; 383.
Rimeligvis *Raphanie*, der optraadte epidemisk fra 9.—13. Aarh.
Ignis sacer indbefattede hos de antike Forfattere mange forskjellige Tilstande, som Herpes zoster, Rosen, Miltbrand o. a. Lignende med Arabernes *Ignis Persicus*.

[4]) R. l. c. 2; 266 fg. De hos Almenheden gjængse Tegn nu som før.

Iblandt Hovedmidlerne herimod nævnes pulvis Centonice (Santonicum), que alio nomine babilonica vocatur, brændt Hjortetak og alskens bitre Ting . . . aloe in vino datum lumbricos occidit.

Der anbefales rigtignok ogsaa Omslag paa Underlivet af stercus bovinum med forskjellige Tilsætninger.

Diabetes omtales som en meget rigelig Urinafsondring med stærk Tørst, men uden at der nævnes nogen Sukkersmag af Urinen[1]). Den var især farlig for Oldinge, og naar der stødte Febersygdomme til. Diabetes.

. . . diabetes est immoderatus fluxus urine, unde a quibusdam *diarria urine* appellatur . . . frigida dieta utantur . . . vinum stipticum . . . Abstineant et hi ab omni exercitio et usu venereo. Si vero senes fuerint et cum febre incurabiles sunt[2]).

Under Navn af *Quinantia* — Squinantia — beskrives en hurtig dræbende Sygdom, der optraadte paa flere Maader. Den ene Form med febris acutissima, impedimentum vocis et spiritus etc. maa nærmest opfattes som «Croup». Under samme Betegnelse indgik dog vistnok ogsaa Glottisødem, Halsbyld o. a. M. Platearius fortæller, at hans Fader engang fik afvendt en hurtigt opstaaende, truende Kvælning hos en ung Person, ved strax at aabne den indvendige «Apostema» og faa udtømt en Del Blod[3]). Quinantia.

Hikke opfattedes som en krampagtig Bevægelse af Mavesækken paa Grund af Inanitio, stundom ogsaa af Frigiditas! Hikke.

Singultus est sonus violente commotionis stomachi ex spasmosa ejus dispositione proveniens[4]).

Ved begyndende Besvimelser — *sincope, qui est defectio motus cordis* — skal man strax stænke koldt Vand Besvimelse.

---

[1]) Allerede kjendt af de gamle Indere.

[2]) R. l. c. 2; 311.

[3]) R. l. c. 2; 201, 465 fg.

[4]) R. l. c. 2; 247. For *Hickelse* skal man slaa koldt Vand i den Syges Ansigt, oc hastelig fortörne eller forfærde ham. Henrik Smid.

paa den Syge, give ham Nysemidler osv. Kommer Besvimelsen af Glæde, skal man forkynde den Syge noget sørgeligt — og omvendt (!) [1]).

Fødselshjælpen.

Fødselshjælpen.

Fødselshjælpen stod i denne Periode, sammenlignet med dens Udvikling i Oldtiden, overordentlig lavt, hvilket som ovenfor antydet bedst viser sig ved Fremstillingen hos Trotula o. a. I Salerno fandtes der forøvrigt paa denne Tid edsvorne Jordemødre.

I Poëma medicum, der antagelig først forfattedes i 13. Aarh., er to af Bøgerne: de *secretis* (morbis) *mulierum* og de *ornatu mulierum*, fremdeles dog som nævnt i alt væsentligt kun tagne fra Trotula's de morbis mulierum [2]).

Her er ikke Tale om, at man udførte Vending eller andre af de Gamles Fødselsoperationer, men væsentlig kun en Opregning af forskjellige mere eller mindre forunderlige Midler og overtroiske Fremgangsmaader.

Trotula gjør kun et eneste Sted en ubestemt Hentydning til Vending.

Man gav de Fødende Nysemidler, lod opstige Røg imod Fødselsdelene af Myrrha, Castoreum, Galbanum o. lign., eller endog af Due- og Høgeskarn, Bævergjæl o. a. Man bandt Sedler med Bibelsprog om de Fødendes Hals, man gav dem Blæk at drikke, hvormed man havde skrevet et «Miserere mei, domine» indtil de Ord: «domine, labia mea aperies», man gav dem en anden Kvindes Melk osv. osv.

Som et fødselslettende Middel roser Trotula at binde en Slangeham om Kvinden.

Dette, der nævnes hos Plinius [3]), gjenfindes ligeledes i forskjellige Former hos de gamle Indere, hos germanske Folk o. a. Pontoppidan omtaler det saaledes fra Norge [4]).

Et andet gammelt Middel, nemlig at holde en Magnet i Haanden, anbefaledes ligeledes de Fødende.

---

1) R. l. c. 2; 233 fg.

2) Se ogsaa *de partu maturando et accelerando* etc. i Tractatus de ægritudinum curatione. R. l. c. 2; 346 fg.

3) H. n. 30; 43—44.

4) Forsøg til Norges naturlige Historie, 2; 59.

. . . dicitur, oportet ut contra difficultatem partus teneat patiens in manu sua sinistra magnetem, — heder det hos Avicenna[1]).

Ved Bristning af Mellemkjødet tilraades det som nævnt at gjøre et Par Silkesuturer[2]).

I Regimen Salernitanum[3]) findes indskudt nogle Vers af forøvrigt ukjendt Oprindelse og Alder, hvor det mærkværdig nok anbefales ved *Bækkenmisdannelser* — partus in mala pelvis confirmatione — at gjøre *Symphysiotomi.* Om dette imidlertid nogensinde er bleven udført i Middelalderen, er vel ei sandsynligt.

Pelvis in *angusta parientis fauce retentus.*
Quo via facta ruat, non multis nisibus infans
Si faciet medicina viam, si dextra juvabit
Nec jam Cæsareum vulnus Lucina requiret:
Symphiscos pubis dissectio rite peracta
Damnatos telo partus simul atque parentes
Protinus et certo, dulces servabit ad auras.
At mitemne adeo pubis divisa medelam.
Matribus ac pueris feret, ars ut mitius ullum,
Auxilium nequeat vel convenientibus ullum,
Quod possit repeti, quoties natura jubebit.

Kirurgien.

Kirurgien stod ligeledes meget længe tilbage i Udvikling. I de ældre Salernitanske Skrifter omhandles hovedsagelig kun de forskjellige Arter af Saar, Benbrud og Kirurgien.

[1]) Det meste af alt dette — ligesom ogsaa mange andre Midler og Skikke — stammer i det hele fra den antike Oldtid, hvorfra det er gaaet over i de gamle Lægebøger og senerehen ad forskjellige Veie efterhaanden kommet ind i Folkemedicinen.

[2]) De secretis mulierum.

[3]) Renzi l. c.

Ledforrykkelser, og til deres Behandling nøiede man sig væsentlig med at give Opskrifter paa Salver, Omslag, Saardrikke o. lign., medens der ei var Tale om Operationer.

Den større, operative Kirurgi, som Lægerne saaledes ikke vilde befatte sig med, var forlængst kommen i Hænderne paa Empirikere, omstreifende Stenskjærere o. lign.

Det næsten fuldstændige Vanry, som den kirurgiske Haandtering var kommen i, skrev sig væsentlig fra den Omstændighed, at Geistligheden, som i saa lange Tider havde været og fremdeles endnu for den allerstørste Del var Folkets Raadgiver i Sygdomstilfælde, kun rent undtagelsesvis nogensinde udførte Operationer. Paa Kirkemøderne i Middelalderen, hvor man mærkelig nok Gang paa Gang, men rigtignok forgjæves, søgte at hindre Geistlighedens saa aldeles nødtvungne Udøvelse af Lægekunsten, udtaltes der dog fremfor alt en Fordømmelsesdom over nogensomhelst Befatning af Presterne med kirurgiske Operationer.

A sanguine abhorret ecclesia! Paa det fjerde store lateranske Koncilium under Pave Innocens 3. blev endog Kirurgiens Udøvelse omtrent ligefrem sat i Klasse med Bødlers og Røveres Haandtering. I 18. Kanon[1]) forbydes det først Geistligheden at befatte sig med saadant; og derefter heder det: nec ullam Chirurgiæ partem Subdiaconus vel Sacerdos exerceant, quæ ad ustionem vel incisionem inducit.

Eiendommelig nok gav heller ikke Munkene sig gjerne af med at afskrive medicinske Verker af kirurgisk eller gynækologisk Indhold.

Fordomsfri som Petrarca var, optraadte han til Kirurgernes Forsvar og mente, at disse, som Lægerne saa forsmædelig haanede, ofte havde vist baade ham og mange andre store Tjenester:

Illos alios, quos chirurgicos dicunt, quibus mechanicorum sordium et infamiæ nomen, et in me et in aliis remedia op-

---

[1]) De judicio sanguinis et duelli clericis interdicto.

tima sum expertus, et sæpe illos vidi gravia vulnera seu *foeda ulcera* fomentis adhibitis aut curare velociter, aut lenire. Senil. XII, P. 907.

Først henimod Slutningen af 12. Aarh. optraadte en mere fremragende, tildels virkelig selvstændig Kirurg i Salerno, nemlig *Roger* fra Palermo, med hvem Kirurgien[1] atter begyndte at tage Opsving efter det store Forfald siden den græsk-romerske Tid. Roger.

Rogers Verk foreligger dog kun trykt igjennem en Udgivelse af hans Practica chirurgiæ[2]) ved en senere Kirurg *Rolando Capelluti*, der dog siger, at han tro har fulgt Rogers Ord og Meninger. Rolando.

Heller ikke her indtager forøvrigt den operative Kirurgi nogen fremtrædende Plads. Saarlæren er fremdeles det væsentlige. For at fremme Tilhelingen, brugtes især spirituøse og aromatiske Midler. Ved Blodninger anvendtes — foruden forskjellige styptiske Midler, deriblandt stercus asininum (!) — ogsaa *Ombinding en masse af Karrene*[3]). Karombinding.

Paa den niende Dag skulde Traaden fjernes, og Saaret behandles som almindeligt.

. . . propter nimium sanguinis fluxum imminet magnum periculum et cura docet actor ita, quod utrumque caput vene

---

[1]) Rogerii medici celeberrimi Chirurgia. Renzi l. c. 2; 425 fg.

[2]) En practica parva s Summa Rogerii tilskrives en anden af samme Navn, Roger de Barone, en forøvrig ukjendt Læge. (Hirsch.)

[3]) R. l. c. 2; 544. Karombinding ved Blodninger, tildels ogsaa ved Amputationer, var i den tidligere romerske Keisertid en almindelig Sag; ved Siden heraf anvendtes ligeledes Torsion. Den ældgamle Anvendelse af det glødende Jern, der saaledes var noget fortrængt, begyndte dog i den senere Keiserperiode mere og mere at gjenvinde sit gamle Herredømme. Torsion nævnes ikke engang af Paulus fra Ægina (7. Aarh.), som dog fremdeles kjendte til Karombinding ved Blodninger. Fra ham gik Metoden over til Araberne, hos hvilke dog det glødende Jern spillede den aldeles overveiende Rolle.

De middelalderske Kirurger benyttede sig kun i ringe Udstrækning af Karombinding. Denne var omtrent glemt, da den gjenoplivedes af Ambroise Paré († 1590).

cum unco accipiatur, postea acus figatur per carnem, que est sub vena, postea nodetur . . . nono autem die removeatur filum et curetur vulnus ut cetera vulnera[1]) . . .

Kraniebrud.

Ved Mistanke om *Brud af Kraniet* ved et spalteformigt Saar i Hovedet skal den Syge gjøre en kraftig Udaanding med tillukket Næse og Mund, og dersom der da strømmer Luft igjennem Spalten: scias craneum usque ad cerebrum fractum esse. Som Tegn paa Beskadigelse af «pia mater», nævnes bl. a.: Udflod af «sanguis et sanies» igjennem Næsen. Foruden den sædvanlige Saarbehandling omhandles *Trepanation*[2]).

Krop.

Kropsvulster — Botium in gula — søgte man bl. a. at helbrede ved at trække Setaceer igjennem Svulsten med glødende Naale[3]). Hvis den var nedarvet, ansaaes den for uhelbredelig.

Hudsygdomme.

Hudsygdomme — Tineæ etc. —, der som «ydre Skader» gjerne fra gammel Tid af var tilfaldt Saarlægerne, omhandles derfor ogsaa her. Salver af *Kviksølv* o. m. a. blev anvendte ved haardnakkede Hudlidelser, ved Lupus og imod alskens Utøi. Der raades dog til Forsigtighed ved dens Brug.

Unguentum istud optimum est ad malum mortuum et ad *omnem scabiem*[4]).

Ved visse Former af Tineæ i Hovedet maatte Haarene rykkes ud[4]).

De fire Mestre.

Foruden en mindre betydelig Kommentar til Rolands Kirurgi fra omkring 1230, udkom omkring Aar 1300 et stort saadant Skrift, de saakaldte: *Glossulæ quatuor magistrorum.* Hvem disse «fire Mestre» har været, om de overhovedet har levet, eller om det hele ikke kun er et

---

[1]) R. l. c. 2; 544.

[2]) Som det synes en urgammel Folkeoperation! R. l. c. 2; 428 fg.; 2; 519.

[3]) R. l. c. 2; 602 fg.

[4]) R. l. c. 2; 438 fg. o. a. St.

antaget Navn, er uopklarede Spørgsmaal. Der dannede sig rene Sagn om dem: nogle satte deres Levested til Salerno[1]), andre endog til Paris, hvori det hed sig, at de boede sammen i et stort Hus, som var indrettet til at optage Syge.

Skriftet røber under alle Omstændigheder en stor egen Erfaring og viser en betydelig Fremgang i den operative Kirurgi. De fire Mestre begynder med at beklage Fagets Forhold, hvilket tilskrives Kirurgiens Adskillelse fra den indre Medicin og Forsømmelsen af anatomiske Studier.

Ordet udledes af cyros, quod est manus, et gya, quod est actio[2]).

Under Saarlæren nævnes, at: hvis Saar rammer en Person med *constitutio bona,* læges de hurtigen, medens dette gaar meget langsomt *in mala constitutione*[3]). Saarlæren.

Nogle Beskadigelser er *necessario mortalia:*

. . . *vulnus cordis* est mortale, unde scilicet exit sanguis niger. Unde Avicenna: cum vulnus accidit in corde, non speratur in eo salus. . Dicat enim Philosophus (ɔ: Aristoteles): cor inter omnia interiora non potest pati dolorem, nec infirmitatem facientem dolorem. . . Item vulnus pulmonis mortale est, unde exit sanguis spumosus.

Den Syges Diæt maa være: bona, laudabilis, tenuis et in moderata quantitate, — saaledes som ved akute Sygdomme. Der mindes om Hippokrat's Ord (Aforism. VI; 8):

---

[1]) Fra Bologna, hvor Jurisprudentsen fra gammel Tid af ivrigt dyrkedes, har man forskjellige sagnmæssige Beretninger om «*de fire Doktorer i Lovkyndighed*» i 12. Aarh.

I det hele frembyder Tilblivelsen af den juridiske Skole i Bologna en vis Lighed med den medicinske Skoles i Salerno.

Fra 11. Aarh. omtales, som nævnt, i Bologna flere *legis doctores.* Savigny: l. c. B. 4; Side 1 & 68 fg.

[2]) R. l. e. 2: 499 . . . χέιρ, — ἔργον: Chirurgia non quidem medicamenta atque victus rationem omittit, sed *manu* tamen plurimum præstat. Celsus. Præf. lib. 7.

[3]) R. l. c. 2, 504 fg.

vulnera, que in ydropico fiunt, non sanantur[1]). Hvis der hos Personer, som er saarede med Sverdhug, kommer Smerter i Anus, vil de do, hvis ikke, kan de leve[2]).

Til at fjerne Carnem malam mortuam et superfluam i Saarene anvendtes adstringerende Midler, *Realgar* o. a.

Iblandt Saarsygdommene nævnes Herisipila, Feber, Spasmus o. a.[3])

Paa Maanens forskjellige Forhold[4]) og Stjernernes Konstellationer lagdes megen Vægt — overensstemmende med Araberne:

. . . nunquam debet fieri incisio cum ferro in aliquo membro, cum luna fuerit in aliquo signo significante membrum, quod debet secari; horribile enim est . . quoniam luna magnam immittit humiditatem et addere humiditatem vulneri multiplicat ejus nocumentum. . . Galenus dicit quod *vulnera non sanantur, nisi desiccentur*.

Et sicut diversa sunt membra, sic diversa sunt signa hujusmodi membrorum[5]).

Ved større Brud af Hovedskallen vil Forløbet blive ugunstigt ved nær forestaaende Fuldmaane; thi da vil Hjernen tiltage paa Grund af større Fugtighed og træde udigjennem Saaret af Mangel paa Plads.

Guy de Chauliac vilde derfor heller ikke trepanere ved Fuldmaane.

Tarmsaar lægedes ved, at man lod indhele i Tarmen et Stykke af et Dyrs Luftrør[6]). For at faa fremfaldne Tarme eller andre Underlivsorganer tilbage, skulde man lægge den Syge udstrakt og løfte Huden i Omkredsen vel op[6]).

---

[1]) R. l. c. 2; 603.

[2]) R. l. c. 2; 197.

[3]) R. l. c. 2; 106; 555 fg., o. a. St.

[4]) Har gaaet igjen i Folketroen angaaende de forskjelligste Ting lige til vore Dage.

[5]) R. l. c. 2; 507, — 603 o. a.

[6]) R. l. c. 2; 568.

Guy de Chauliac lagde et Stykke Tarm af et Dyr ind og forkastede ligesom Salernitanerne Araberen Abul Kasems Raad at lade Saaret bide af Myrer for derved at frembringe Sammenklæbning af Randene.

Beskadigelse af Milten var ei farlig, da Milten var et: *servile membrum*[1]. Ved Opsvulmning af Organet gav man Jernfilspaan indvendig.

Forskjellige Slags *Kræfttilfælde* omhandles, saaledes i Læberne, Ansigtet, Brystkjertlerne, Livmoderen o. s. v., med dødelig Udgang. Svulsten kaldes i Begyndelsen: *Sclirosis sive nigrosis;* efterat den er begyndt at *corrodere.* kaldes den *cancrena,* — ad ultimum *cancroma.* En af Formerne kaldtes: *nolimetangere,* der især optraadte i Ansigtet og væsentlig kun maatte behandles med forskjellige Omslag. Det samme gjaldt ogsaa: *Cancri absconditi,* saaledes i Livmoderhalsen, hvor Operation oftere kun paaskyndede Døden. Kræft-tilfælde.

Ved Borttagelsen af andre Kræftsvulster tilraades det: at skjære ind i det sunde Væv og bagefter udbrænde Stedet.

Cancer usque ad vivum cum rasorio incidatur; deinde ferro calido uratur[2] . . .

I Tilfælde af meget dybtsiddende og vanskelig tilgjængelige Polyper i Næsen tilraades det at spalte eller endog fjerne Næsebrusken for bedre at komme til. Ved at hindre Luftens frie Adgang, blev de Syge tilbøielige til at faa Svindsot og Lepra (!)[3]. Næse-polyper.

Ved Caries af Underkjæven blev der — ligesom i den antike Tid — foretaget Resektion af samme[4]. Caries.

---

[1]) R. l. c. 2; 479. «Uden Hjerte findes intet Dyr, men vel uden Milt, eller med en ufuldstændig Lever, hvilken dog aldrig mangler.»
Aristoteles: περὶ ζώων γενέσεως. 4 B.; 65.

[2]) Cancer virgæ sidestilles med de øvrige Tilfælde. R. l. c. 2; 631 fg.

[3]) R. l. c. 2; 628.

[4]) De fistula in mandibula. — R. l. c. 2; 648.

Brok. De forskjellige Arter af *Brok* troede man — med de Gamle — opstod langsomt eller hurtig paa Grund af en Slappelse eller Bristning af Peritonæum[1] — Syphac — foraarsaget ved heftige Bevægelser, Løftning af store Byrder o. lign.

Syphac autem est panniculus ille, qui retinet intestina, . . qui sepe relaxatur vel etiam rumpitur secundum magis et minus. Rumpitur quando intestina subito descendunt et cum dolore . . et fit hernia — quandoque ex nimio motu, quandoque ex saltu et magnis ponderibus viriliter elevatis . . . . quandoque juxta umbilicum, quando in pectine et in inguine[2]).

Hos Børn kunde Broktilfælde helbredes alene ved Brug af *Brokbind* — Bracale, — ved Anvendelse af adstringerende Plastre o. a.

I vanskeligere Tilfælde gjordes *Radikaloperation.*

. . . ubi ruptura est, discipulus ponat digitum suum et medicus — magister — incidat pelliculam . . .

Det udtraadte bragtes tilbage, hvorefter Sækken tilsyedes med korsformige Suturer — ad modum crucis; derefter Kauterisation med glødende Jern[3]). Testikelen blev ikke borttaget, undtagen naar den var sygelig angrebet.

Patienter med Broktilfælde skulde efter Avicenna undgaa: omnem motum, coytum et omnem cibum inflativum.

Benbrud. *Benbrud* omhandles nøie. Der adskilles i prognostisk Henseende imellem simple Benbrud og saadanne, hvor Huden tillige er beskadiget. I Modsætning til Galen og Araberne, der ikke vilde lægge nogen varig Forbinding før det 6—10

---

[1]) Derfor Navnet: Ruptura, — Bruch — Brok! Ordet Hernia udledes af det græske ἔρνος ɔ: en Gren. . . tum (post rupturam) devolvitur aut omentum aut etiam intestinum. . . ἐντεροκήλην et ἐπιπλοκήλην Græci vocant; apud nos indecorum, sed commune his herniæ nomen est». — Celsus 7; 18.

[2]) R. l. c. 2; 482, 682 fg. Syphac, som Salernitanerne siger er taget fra Araberne (R. l. c. 2, 396), er rimeligvis det græske το σύφαρ = rynket Hud.

[3]) Ligesom Paulus af Ægina.

Døgn efter Brudets Opstaaen, vilde de italienske Kirurger derimod gjøre dette strax[1]).

Almindeligvis blev de anlagte Bind bestrogne med Æggehvide for at gjøre dem stive. Der advares mod at lægge dem for stramt for at undgaa mortificationem membri.

Stensnit. De Syge blev under denne Operation lagte paa Ryggen med tilbagebøiede Ben og sammenbundne Lægge og Laar. Stensnit.

Til at finde Stenen anvendtes et dobbelt Haandgreb: to Fingre af den høire Haand blev indbragte i Stolgangen, medens den venstre Haand holdtes udvendig paa Underlivet; havde man paa denne Maade faaet fat paa Stenen, blev den ført saalangt ned i Blærehalsen, som man kunde, hvorpaa der blev gjort Indsnit[2]).

Før Operationen skulde den Syge faste et Par Dage, ligesom man umiddelbart før samme pleiede at give unge Personer et varmt Bad for at slappe Penis og de omliggende Dele. For Oldinge ansaaes Stenoperation som en farlig Sag!

. .. patiens[3]) sedens super coxas illius habet crura ligata cum fascicula ad collum vel ad spatulas subsedentis confirmata; et tunc medicus stet ante patientem et duobus digitis dextre manus intromissis in anum, et pugno dextre manus impresso super pectinem, vesica ad superiora elevetur, et ita tota diligenter tractetur; et si aliquid velut globum durum et grave inveneris, constat quod lapis est in vesica. . . si inveniatur lapis, ducatur usque ad collum vesice et ibi in fontinella duobus digitis super anum incidatur in longum cum instrumento ferreo vel cum rasorio. . . non directe in medio peritoneon, sed juxta crus.

---

[1]) R. l. c. 2; 707 fg. Guy de Chauliac følger her en Middelvei!

[2]) Smlgn. Beskrivelsen af et Stensnit i «Rafn Sveinbjørnsens († 1213) Liv og Virksomhed» (1878), hvor det heder, at «Stenen blev ført helt frem i Avlelemmet, derpaa ombundet baade ovenfor og nedenfor, og saa gjort Indsnit.

[3]) De cognitione lapidis in vesica existentis et extractione ipsius. — R. l. c. 2; 688 fg.

Salernitanerne brugte ogsaa mange forskjellige indvendige Midler for at «bryde Stenen».

Hæc lapidem frangunt: scolopendria, granaque solis,
Abrotanum, nitrum, saxifraga, squilla, lupinus[1]),
Yrcinus sanguis, sparagus pulvisque cicade.

Drøvlen. *Drøvlen* — Uvula[2]) — der med Fortiden holdtes for et meget vigtigt Organ, omhandledes udførligen, saaledes dens almindelige Betydning og de forskjellige Sygdomme i den, som relaxatio, inflatio, elongatio, tumor osv.

De impedimento uve: . . . officium est expurgare caput a superfluitate humiditatis. . duo habet foramina, superius et inferius. Den nederste Aabning er trangest, ne in nimia quantitate defluant humores, et sit causa nocumenti[3]).

Der mindes om Avicenna's og «Ypokras's» advarende Ord om, at Beskjæring af Uvula «for nær dens Rødder» vil kunne medføre *impedimentum vocis*, Hoste og forskjellige andre Tilfælde[4]).

---

[1]) R. l c. 2; 689 fg. — Regim: Salernit.

[2]) R. l. c. 2; 183 fg.; 680 fg. etc. Uvula — uva — σταφυλή! Dette sidste Navn, heder det i et hippokratisk Skrift, havde Organet faaet, fordi det ved Betændelse faar Udseende af en Drue. Et andet Navn var Κιων ɔ: en Søile. De gamle antog, at Hjernen blev renset for sin altfor store Slimfuldhed, væsentlig igjennem Afsondring fra Næse og Uvula. Skede ei dette rigtigen, kunde forskjellige Sygdomstilstande opstaa.

[3]) R. l. e. 2; 183, 681; 4; 93.

[4]) En meget omtvistet Sag lige ned til vore Dage! Beskjæring af en formentlig for lang Drøvel har til alle Tider været overmaade gjængs, ligesom der i Folkemedicinen angives mange forunderlige Fremgangsmaader for at faa en «nedfalden» Drøvel op igjen paa sin Plads.

«Drøbelen bliver stundom lang og nedfalder paa Tungen, saa at at mand kan ikke tale, oc ey heller drage sin Aande, hvoraff mange qvelis (!) oc tages af dage uden saa er, at de hielpis i Tide. . . En læt kaanst til at opløfte Drøvlen med, naar som han er nedfalden: mand skal tage de siugis begge Ørelapper oc drage dem hart ned at med begge Hænder tillige, da gaar hand op igjen». . . Henrik Smid. Der tales ogsaa om at trække den op ved tre Haar! Smlgn. det almindelige Folkeord: «at dra' Drøvlen op paa en» i Betydning af at irettesætte. —

Sygdomme i Mundhulen og Tænderne omhandler Salernitanerne udførlig. Imod Tandsmerter anbefales: Peber, hed Edikke, narkotiske Tandpiller, Igler o. a. Derimod vilde de — overensstemmende med Metodikerne — ikke gjerne trække Tanden ud,[1] — ultima cura — Mund-sygdomme.

Kosmetiken lagde man i det hele ivrig Vægt paa.

I kariose Jæxler kunde der frembringes Orme, heder det, hvilket man kunde opdage i Vandet, naar man havde skyllet Munden[1]).

Ophtalmologien

stod forholdsvis lavt hos Salernitanerne. Foruden en kort Bemærkning over forskjellige Sygdomme i de ydre Dele, blev væsentlig kun den graa Stær — *Catharacta*[2]) — lidt mere udforligen omhandlet. Katarakt.

De Gamle tænkte sig, at Sygdommen bestod i en Plumring af det fra Hjernen nedrundne Vand.

Fordunklingen antog man havde sit Sæde lige bag Lindsen i Glasvædsken eller stundom ogsaa foran den. Lindsen derimod, som med Hippokratikerne holdtes for Lysopfatningens Sæde, troede man af den Grund ikke selv kunde blive sygelig angrebet.

Catharacta provenit ex humoribus reumatizantibus, id est fluentibus, ad oculos. . . ad locum illum qui est intus cristallinum humorem (Lindsen) et vitreum . . . quandoque fluentibus ad locum, qui est inter cristallinum humorem et albugineum[3]).

Denne Operation var tidlig i Brug ogsaa i Norden! Den berømte norske Erik Jarl døde — heder det — af Forblødning efter Beskjæring af Drøvlen, «ufr», c. 1024.

[1]) R. l. c. 2; 175 fg. Amissio partis non est sanatio! Cælius Aurelianus (l. c. p. 273).

[2]) R. l. c. 2; 668. Ældre Navne var: suffusio, aqua in oculo o. a.

[3]) R. l. c. 2; 669. Lindsen . . . Κρυσταλλοειδής. . . gutta humoris est ovi albo similis: *a qua videndi facultas* proficiscitur. — Celsus, Lib. 7; cap. 7, 13.

For at prøve om Katarakten var helbredelig eller ikke, skulde Patienten lukke det sunde Øie, gnide det syge temmelig længe og derpaa aabne dette pludselig; hvis Pupillen da udvidedes, var det et Tegn paa Helbredelighed.

Katarakten blev fjernet ved Depression; forøvrig anvendtes ogsaa forskjellige ydre Midler.

Imod *Flekker* o. a. paa Kornea brugtes bl. a. ogsaa Kvindemelk, quia optime remollit [1]. Et andet Middel var Galde af en Mand, gladio mortuus.

Bedøvende Indaandinger.

Ved Operationer brugte man i Middelalderen stundom forud at give de Syge *bedøvende Drikke*, tillavede af Mandragora, Hyoscyamus o. a. [2], eller man lod dem indaande Dampene af den saakaldte søvngivende Svamp, *Spongia sopnifera* [3].

Til Fremstillelse af en saadan skulde man indsætte en Svamp med en Blanding af Saften af Mandragora, Hyoscyamus, Papaver (Opium) o. a. og lade Vædsken tørre vel ind. Svampen kunde nu gjemmes i længere Tid til senere Brug.

For at opnaa den tilsigtede Virkning blev Svampen lagt i kogende Vand. De opstigende Dampe, som man nu lod den Syge indaande, virkede bedøvende paa ham paa Grund af disse Tilsætninger, hvorefter man trygt kunde operere. For at faa de Syge til at vaagne op igjen efter Operationen, holdt man en Svamp fugtet med Edikke foran hans Næsebor.

Efter Guy de Chauliac gjorde saaledes den italienske Kirurg Teodorico Borgognoni (1205—1298) o. a. dette:

. . . medicinas obdormitativas, ut non sentiant incisionem, dictant. Velut est opium, Succus Mandragoræ . . Cicutæ, Lactucæ. . Et imbibunt in eis spongiam novam. . . Et quando erit necesse, mittunt illam spongiam in aqua calida, et dant eam ad odorandum, tantum usque, quo capiat somnum. Et . . faciunt

---

1) R. l. c. 2; 669.

2) Allerede kjendt i den græske Oldtid.

3) R. l. c. 2; 97.

operationem. Et postea cum alia spongia in aceto infusa naribus explicata expergefiunt[1]).

Den flamske Kirurg Ypermann — 14. Aarh. — omtaler ligeledes saadanne narkotiske Indaandinger. —

Sindssygdomme.

Sindssygdommene gjøres til Gjenstand for forholdsvis udførlige Betragtninger, hvori Metodikernes Lære imidlertid gjør sig tydelig gjældende. Sindssygdomme.

Som de to egentlige Hovedformer opstilledes — med de Gamle — *Melankoli og Mani*[2]).

Den sidste Form, hvortil ogsaa henregnedes Fjollethed, deltes igjen i den almindelige *mania dæmoniaca*, rixa cum ferocitate, agitatione et saltu, og *mania canina*, hvor Ophidselsen tillige var forbundet med Frygt.

Melankolien tænktes at have sit Sæde i den forreste Hjernecelle, Manien i den midterste.

Aarsagerne til Sindssygdommenes Opstaaen deles i a) *indre*, som: alskens Sindslidelser og Grublen, for vedholdende Nattevaagen og Fasten, Sorg, pludselig Skræk, Vrede osv., Pengetab o. a, og b) *ydre*, som: for megen Drik, Nydelsen af bedærvede Spiser, Bid af giftige Dyr, Fordærvelse af Luften, pludseligt Ophør af Menstruationen, Standsning af flydende Hæmorrhoider, tilvant Næseblødning o. a. Arvelighed nævnes derimod ikke som Aarsagsmoment[3]).

---

[1]) Guy de Chauliac: Grande chirurgie; Traité VI. Doctr. VI, cap. 8, p. 436. Nicaise's Udgave. Paris 1890.

Det latinske Citat — istedetfor det gammelfranske — gjengivet efter Hæser l. c.

[2]) R. l. c. 2; 124 fg.; 2; 658 fg. — Smlgn. Fremstillingen hos Cælius Aurelianus (efter Soranus): Lib. I; Kap. I. fg. 2. Del, Lib. I.; Kap. V & VI.

[3]) Heller ikke hos Cælius, idet man dog har tænkt, at dette kunde komme ind under hans causæ occultæ (l. c. p. 237), der opstilles som Modsætning til de nærmere bestemte causæ manifestæ: immodica vinolentia, amor, vigilia, iracundia, mæstitudo, percussio capitis, quæstus pecunialis.

Mania est infectio anterioris cellule capitis cum privatione imaginationis, Melancholia infectio medie cellule capitis cum privatione rationis. . . Fiunt ab interioribus et exterioribus causis. Ab interioribus, ut ex passionibus anime, scilicet ira, subito tremore, sollicitudine . . . nimio studio, vigiliis, jejunia rerum amissione . . . Ab exterioribus, ut ex nimia potione vini, cibis melancholicis, ex morsu canis et venenatorum animalium et aëris corruptione. . ex retentione sanguinis consueti fluere per nares vel per emorroides, vel per menstrua in mulieribus . . .

Skildringen af de Syges Optræden er meget livlig og karakteristisk: nogle sidder frygtsomme i en Afkrog af Huset eller gjemmer sig bort i mørke Rum under Klager og lydelige Jammerraab, andre vandrer usaligen frem og tilbage paa Kirkegaardene, nogle er vredagtige, trættekjære og nærer alskens falske Mistanker til sine Omgivelser, andre vægrer sig for at spise og drikke osv.

I andre Tilfælde er de Syge: røde og hede i Hovedet, voldsomme, de ler høit, skriger, raaber, danser, sover ikke, plager sig selv og andre osv.

Nogle tror, de ikke har noget Hoved, andre mener, at Verden maatte falde sammen, hvis de ei støttede den. Nogle vil ei lukke Haanden op, fordi de holder i den al Verdens Skatte o. m. a.

Si melancolia sit in causa timent, plangunt, in angulis domorum et in latebris latitant, sepulchra mortuorum inhabitant vel falsas et varias habent suspiciones. Quidem putant se non habere caput, quidam putant angulum sustinere mundi et ipsum defatigant velle dimittere. Alii tenent pugnum clausum, ita quod non potest aperiri, credunt se tenere thesaurum in manu vel totum mundum. . . Patientes fere continue rident, letantur, color rubeus, oculi rubes et eminentes[1]. . . quando-

---

[1]) . . . aliam esse alienationem cum risu atque puerili saltatione, aliam cum moerore atque exclamatione, vel silentio aut timore. . . alius esse gallum gallinaceum se existimavit, alius deum, alius oratorem, alius, stipulam ferens, mundi se sceptrum tenere. . . Cælius Aurelianus l. c. p. 15; 239 o. a.

quidem potum et cibum ita abhorrent, quod etiam aspicere non audent. . .

Behandlingen var baade *psykisk og somatisk.* —

Hvis Sindsforvirringen var fremkommen af sjælelige Lidelser, skulde man søge at fremkalde den modsatte Sindstilstand. Var den Syge altfor nedstemt og bedrøvet, skulde man saaledes gjøre ham glad, havde han mistet Penge, skulde man forespeile ham, at han strax fik dem igjen osv.

Falske Forestillinger skal man søge at borttage paa en lignende Maade af, hvad Rufus[1]) engang gjorde: da nemlig en Syg erklærede, han ikke havde noget Hoved, lod R. sætte paa ham en Hat af Bly, hvis Tyngde snart lærte ham, at han virkelig havde sit Hoved i Behold.

Sindssyge skal man ofte lade høre Musik og lade dem være i Selskab med smukke Kvinder.

. . . quibus quandoquidem utatur, quia moderatus coitus spiritus depurat[2]) (!).

Ved Næringsvægring skal man ved List eller Overtalelse bringe den Syge til at tage Føde til sig og i Nødsfald bruge Magt.

Iblandt de mangfoldige indvendige Midler var de Gamles berømte *Helleborus*[3]) fremdeles en af de vigtigste.

Urolige Syge skulde opholde sig i kjølige Rum og sættes paa en «kjølende Diæt», — særlig skulde de nyde Kjød af Vandfugle.

. . . dieta debet esse frigida et humida, ... carnes frigide maxime avium in aquis degentium. . .

Vin maatte disse Syge ei nyde, quia vinum maniam irritat[4]).

---

[1]) Rufus fra Ephesus, — berømt Læge i Alexandria. — levede sandsynligvis paa Keiser Trajans Tid!

[2]) R. l. c. 2; 125. . . incertum utrumne prohibendus sit usus venereus, an admittendus. Sed prohibitus indignari magis cogit ægrotantes, cum desiderata producuntur. . . Cælius Aurelianus l. c. p. 246.

[3]) R. l. c. 2; 127. Den swartæ Elleborus dughær them thær witløs æræ. H. Harpestreng.

[4]) R. l. c. 2; 227.

Ved stærk Uro anvendte man forskjellige Slags Grødomslag og Indgnidninger med Mandragora, Lactuca o. a. paa det afragede Hoved.

. . . raso capite calida et humida cataplastrata fiant. . . ex semine lactuce cum oleo mandragoraceo etc.[1]).

Til at fremkalde Søvn, som *fremfor alt er saadanne Syge uundværlig*, brugte man disse og lignende Midler, oftere i Form af den førnævnte Spongia sopnifera, der blev gjennemfugtet og lagt paa den Syges Hoved[2]).

Ved Standsninger af tilvante Blødninger gjorde man Aareladninger, saaledes paa Vena saphena ved Menstruationsuordener og Hæmorrhoidallidelser; ved Ophør af Næseblødning af den Vene, «der er midt i Panden»[3]).

Som ultimum remedium[4]) anvendtes ogsaa en langt mere indgribende *kirurgisk* Behandling, nemlig Brændekure, Setaceer, korsformige Incisioner i Kraniet og endog Trepanation.

Potest etiam fieri cauterium in summitate capitis[4]) . . . Ad epilepsiam, maniam et melancholiam fiat ustio ad nodulum . . . in extremitate occipitii. . . cum setone. . . . Unde si materies istarum passionum sit in cerebro, . . . fiat incisio in modum crucis et perforetur craneum ad modum unius denarii, si patiens tolerare possit[5]).

Kunde man ei paa nogen anden Maade sikre sig imod farlige og ustyrlige Syge, *maatte man holde dem lænkede*[6]).

Sindssygeanstalter til Pleie af saadanne Patienter fandtes ikke hverken i den antike Oldtid eller i den tidligere Middelalder i det kristne Vesten. Araberne gik her som i saa-

---

[1]) R. l. c. 2; 126.

[2]) R. l. c. 2; 97.

[3]) R. l. c. 2; 126.

[4]) R. l. c. 2; 126; 2; 658 fg.

[5]) Rafn Sveinbjørnsen, heder det, helbredede en Islænding, der var ganske rasende, ved at anvende en Brændekur i Hovedet paa ham. — En sindssyg Kone helbredede R. ved Aareladning.

[6]) R. l. c. 2; 660.

meget foran. I Bagdad fandtes der saaledes allerede i 12. Aarh. efter Benjamin af Tudela's Beretning en saadan Pleieanstalt, — Dar Almeraphtan ɔ: Barmhjertighedens Hus:

. . . quo omnes furiosos æstate inventos concludunt, singulos compedibus ferreis vinctos (!), donec ad mentem redeant, ibi eos relinquunt, . . . et si mens restituta est, dimittuntur, ut ad suos redeant [1]).

Den første Anstalt af denne Art i det kristne Vesten skal være bleven indrettet i Valencia 1409 [2]).

Ved Siden af disse Sindslidelser nævnes hos Salernitanerne ogsaa *Litargia*, et Sygdomssymptom, hvorunder ogsaa den soporøse Tilstand under tyfose Sygdomme syntes at indgaa, — og *Phrenesis* [3]), der nærmest omfattede almindelige delirerende Tilstande o. a.

Frenesis appellata ab impedimento mentis, quia greci frenas mentem vocant. . . Est autem perturbatio mentis, — est apostema in anteriori cellula capitis. . . Et nunquam supervenit nisi febrietantibus acute.

Litargia est apostema in posteriori cellula . . . et dicitur a lethes, quod est oblivio. . . Nunquam autem per se est morbus, sed. . morbis supervenit, in quibus fleuma accessione febrilis caloris ebulliens rapitur ad cerebrum. —

Apotekervæsen.

Terapien var altid en Hovedsag for Salernitanerne; men medens denne, som nævnt, i den tidligere Tid var mere jevn og simpel, forandredes dette Forhold efterhaanden ganske betydelig, idet Lægemidlernes Antal efterhaanden steg til en forholdsvis stor Høide. Trangen til en særegen *Apotekerstand* gjorde sig derfor mere og mere gjældende, et Forhold som dog først blev nærmere ordnet under Keiser Fredrik 2., der lod indrette Apoteker paa visse bestemte Steder. Man skjelnede i Middelalderen imellem Stationarii

[1]) l. c. p. 122 fg.

[2]) I Hamburg fandtes der allerede 1375 en «Doorhen» — eller «Tollkiste» til Indespærring af farlige og rasende Syge. Hæser l. c.

[3]) R. l. c. 2; 97, 103 fg.; 2; 660. Smlgn. Cælius Aurelianus l. c. p. 6 fg.; p. 51 fg.

ɔ: de der forhandlede Droguerne, og Confectionarii[1]) ɔ: de egentlige Apotekere.

Hertil kom de saakaldte Circumforanei, — Landfarere, der drog om fra Sted til Sted for at sælge Medikamenter.

Lægerne var det forbudt selv at holde noget Apotek og i det hele at staa i noget Fællesskab med Apotekerne. Til at føre Tilsyn med det hele Apotekervæsen blev der udnævnt to særskilte Mænd[2]).

Apotekerne maatte sværge, at de uden Svig skulde give de rette foreskrevne Medikamenter og følge den givne Taxt med Hensyn til Betalingen.

Non contrahat (medicus) societatem cum confectionariis. . . nec ipse etiam habebit propriam stationem. Confectionarii vero facient confectionem expensis suis, cum testimonio medicorum, juxta formam constitutionis nostre, nec admittentur ad hoc, ut teneant confectiones, nisi prestito juramento, quod omnes confectiones suas secundum predictam formam facient sine fraude. Nec stationes hujusmodi erunt ubique, sed in certis civitatibus per regnum[2]).

Den brugelige Medicinalvægt i Salerno var det lige til den sidste Tid gjængse Uncesystem: Unce, — Drakme, — Skrupel og Gran.

---

[1]) Daremberg l. c. Smlgn. Dr. V. Nielsen: Det ældste Apotekervæsen i Norge. — N. Mag. f. Lægev. 1875.

[2]) Histor. Dipl. Fr. II. l. c. p. 151; 236.